

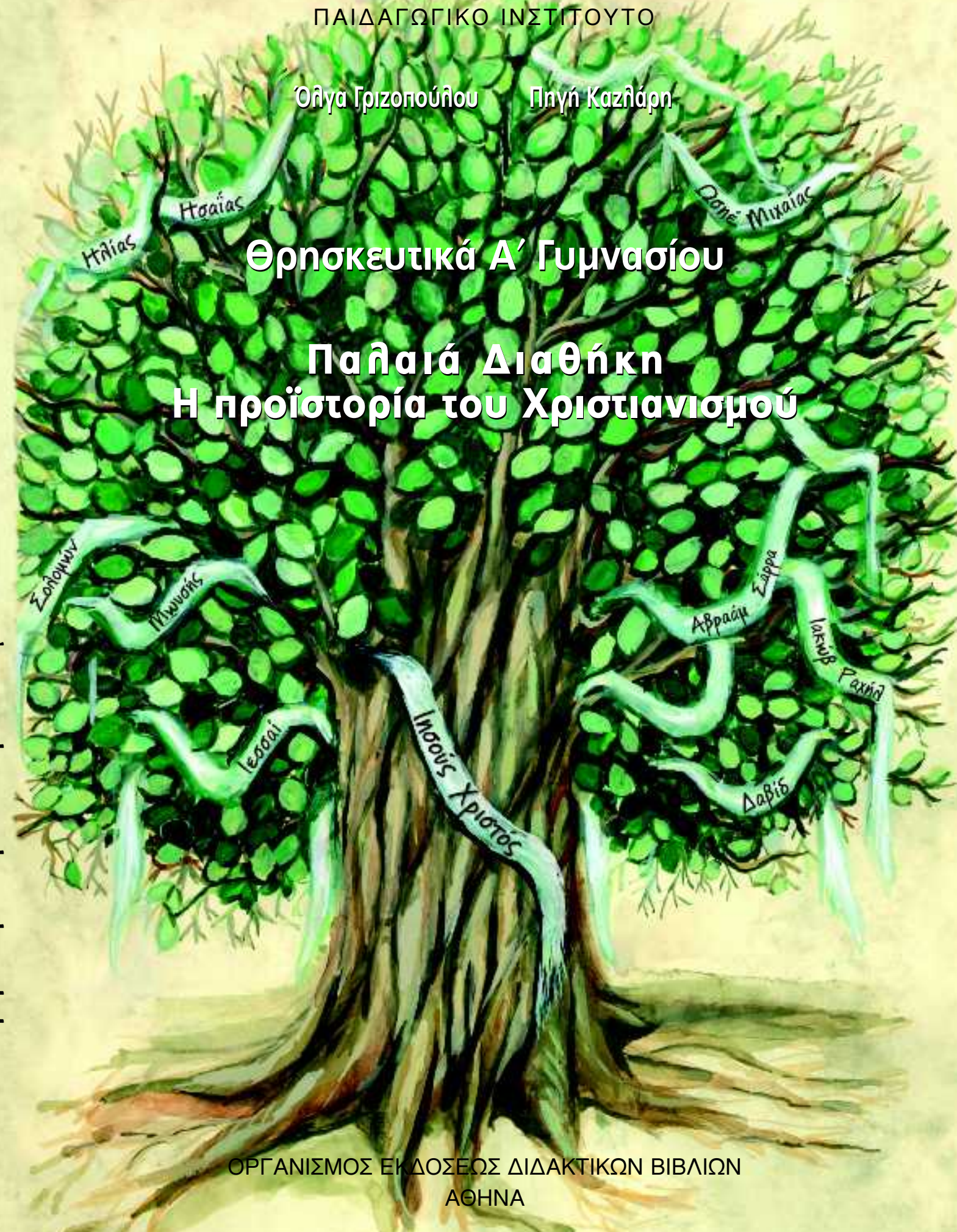
Όλγα Γριζοπούλου Πηνή Καζλήρη

Θρησκευτικά Α΄ Γυμνασίου

Παλαιά Διαθήκη Η προϊστορία του Χριστιανισμού

Θρησκευτικά Α΄ Γυμνασίου

Παλαιά Διαθήκη. Η προϊστορία του Χριστιανισμού

ΕΡΓΟ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΟ 75% ΑΠΟ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΚΑΙ 25% ΑΠΟ ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ

ISBN 960-06-1907-7

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Θρησκευτικά Α΄ Γυμνασίου

Παλαιά Διαθήκη

Η προΐστορία του Χριστιανισμού

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	Όλγα Γριζοπούλου <i>Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης</i> Πηγή Καζλάρη <i>Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης</i>
ΚΡΙΤΕΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	Μιλτιάδης Κωνσταντίνου <i>Καθηγητής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης</i> Γεώργιος Τσακαλίδης <i>Σχολικός Σύμβουλος</i> Πάυλος Σαββίδης <i>Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης</i> Ζέφη Αλκαλάι <i>Σκιτσογράφος - Εικονογράφος</i>
ΕΞΩΦΥΛΛΟ- ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	Δήμητρα Μήττα <i>Φιλολόγος</i>
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	Σταύρος Γιαγκάζογλου <i>Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i> Γεώργιος Ν. Στάθης <i>Μόνιμος Πάρεδρος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i>
ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	Γεώργιος Ν. Στάθης <i>Μόνιμος Πάρεδρος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i>
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	«ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ - MULTIMEDIA Α.Ε.»
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α: «Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»	
Πράξη με τίτλο:	ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ <i>Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i>
	«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»
	Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης <i>Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i>
	Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου Γεώργιος Κ. Παληός <i>Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i> Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου <i>Μόνιμος Πάρεδρος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i>
	Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Όλγα Γριζοπούλου Πηγή Καζλάρη

Θρησκευτικά Α΄ Γυμνασίου

Παλαιά Διαθήκη Η προϊστορία του Χριστιανισμού

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ

Περιεχόμενα

Πρόλογος	7
Εισαγωγή	
Κρατώντας στα χέρια μας το πρώτο τμήμα της Αγίας Γραφής, την Παλαιά Διαθήκη	
1. Γιατί μελετούμε την Αγία Γραφή;	11
2. Η Παλαιά Διαθήκη: μια ολόκληρη βιβλιοθήκη!	14
3. Οι συγγραφείς της Παλαιάς Διαθήκης: άνθρωποι εμπνευσμένοι από το Θεό	18
4. Ο κόσμος της Παλαιάς Διαθήκης	21
Χάρτης της εποχής των Πατριαρχών	26
Κεφάλαιο Α΄	
Η εποχή των Πατριαρχών. Από τον πολυθεϊσμό στην πίστη στον ένα Θεό	
Χάρτης και χρονολογικό πλαίσιο του Α΄ κεφαλαίου	28
Οι βιβλικές διηγήσεις για τους Πατριάρχες	29
5. Η ιστορία του Αβραάμ: η μεγάλη κλήση, το μεγάλο «ναι»	30
6. Οι ιστορίες του Ισαάκ και του Ιακώβ: σε κάθε γενιά η Διαθήκη ανανεώνεται	35
7. Η ιστορία του Ιωσήφ: «Εσείς σκεφτήκατε να μου κάνετε κακό, ο Θεός όμως το μετέτρεψε σε καλό»	39
Χάρτης της Παλαιστίνης	43
Ξανακοιτώντας τα μαθήματα του Α΄ κεφαλαίου	44
Κεφάλαιο Β΄	
Η Έξοδος. Ο Θεός ελευθερώνει το λαό και τον καθοδηγεί	
Χάρτης και χρονολογικό πλαίσιο του Β΄ κεφαλαίου	46
Οι βιβλικές διηγήσεις για την Έξοδο	47
8. Ο λαός ζει σκλαβωμένος στην Αίγυπτο. Ο Θεός αποκαλύπτεται στο Μωυσή	48
9. Οι Ισραηλίτες ελευθερώνονται: η Έξοδος	52
10. Ο λαός της Διαθήκης γεννιέται, καθώς πορεύεται στην έρημο	56
11. Η είσοδος στη Γη της Επαγγελίας: η υπόσχεση του Θεού εκπληρώνεται	61
Ξανακοιτώντας τα μαθήματα του Β΄ κεφαλαίου	66
Κεφάλαιο Γ΄	
Ο λαός οργανώνεται έχοντας ως κέντρο της ζωής του το Θεό	
Χάρτης και χρονολογικό πλαίσιο του Γ΄ κεφαλαίου	68
Οι βιβλικές διηγήσεις για τους Κριτές και τους βασιλείς	69
12. Αγώνες για εγκατάσταση στη Γη της Επαγγελίας: η σχέση με το Θεό δοκιμάζεται	70
13. Η ζωή οργανώνεται με βάση το Νόμο του Μωυσή	73
14. Δαβίδ, ο δοξασμένος βασιλιάς του Ισραήλ	76
15. Οι Ψαλμοί, ποιήματα και τραγούδια για το Θεό	80
16. Σολομών, ο σοφός βασιλιάς του Ισραήλ	83
Ξανακοιτώντας τα μαθήματα του Γ΄ κεφαλαίου	86

Κεφάλαιο Δ΄

Ο λαός σε κρίση. Η φωνή των Προφητών ως κραυγή αφύπνισης

Χάρτης και χρονολογικό πλαίσιο του Δ΄ κεφαλαίου	88
Τα χρόνια από τη διάσπαση του ενιαίου βασιλείου έως τη Βαβυλώνια Αιχμαλωσία	89
17. Η εποχή της κρίσης	90
Τα βασίλεια του Ισραήλ και του Ιούδα (πίνακας βασιλέων και προφητών)	93
18. Οι Προφύτες: το στόμα του Θεού	94
19. Ο προφήτης Ωσηέ: η φωνή της αγάπης	98
20. Ο προφήτης Μιχαίας: το όραμα της παγκόσμιας ειρήνης	103
21. Ησαΐας: ο προφήτης του Εμμανουήλ	108
22. Βαβυλώνια Αιχμαλωσία: ο λαός στην εξορία	112
Ξανακοιτώντας τα μαθήματα του Δ΄ κεφαλαίου	118

Κεφάλαιο Ε΄

Η ζωή μετά την επιστροφή από τη Βαβυλώνια Αιχμαλωσία έως τις παραμονές του ερχομού του Μεσσία

Χρονολογικό πλαίσιο του Ε΄ κεφαλαίου	120
Τα χρόνια από την επιστροφή έως την κατάκτηση της Παλαιστίνης από τους Ρωμαίους	121
23. Επιστροφή από την αιχμαλωσία: η ιουδαϊκή κοινότητα ανασυγκροτείται	122
24. Ο Νόμος στο κέντρο της ζωής των Ιουδαίων	125
Οι διηγήσεις της Παλαιάς Διαθήκης για τη δημιουργία του κόσμου	128
25. «Καί εἶδεν ὁ Θεός ὅτι καλόν»: η δημιουργία του κόσμου	129
26. «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καί καθ' ὁμοίωσιν»: η δημιουργία του ανθρώπου	134
27. «Ἄδάμ, ποῦ εἶ;» Ο άνθρωπος απομακρύνεται από το Θεό	139
28. Ο δημιουργός Θεός φροντίζει για τους ανθρώπους όλου του κόσμου	144
29. Ο Ιουδαϊσμός συναντάται με τον Ελληνισμό	147
30. Περιμένοντας το Μεσσία: το «πλήρωμα του χρόνου»	150
Ξανακοιτώντας τα μαθήματα του Ε΄ κεφαλαίου	152
Ξανακοιτώντας όσα δουλέψαμε τη φετινή χρονιά	153
Επίλογος	155
Λεξιλόγιο	156
Πηγές εικονιστικού και λοιπού βοηθητικού υλικού	158

Πρόλογος

Αυτόν το Σεπτέμβριο μια νέα περίοδος αρχίζει στη ζωή σας: η φοίτησή σας στο Γυμνάσιο. Αυτό σημαίνει ότι μεγαλώσατε. Ταυτόχρονα όμως οι περισσότεροι από σας νιώθετε περιέργεια, αγωνία, ίσως και κάποιο φόβο για το καινούριο σας σχολείο: διαφορετικά μαθήματα, μεγάλα βιβλία, πολλοί δάσκαλοι, περισσότερες απαιτήσεις.

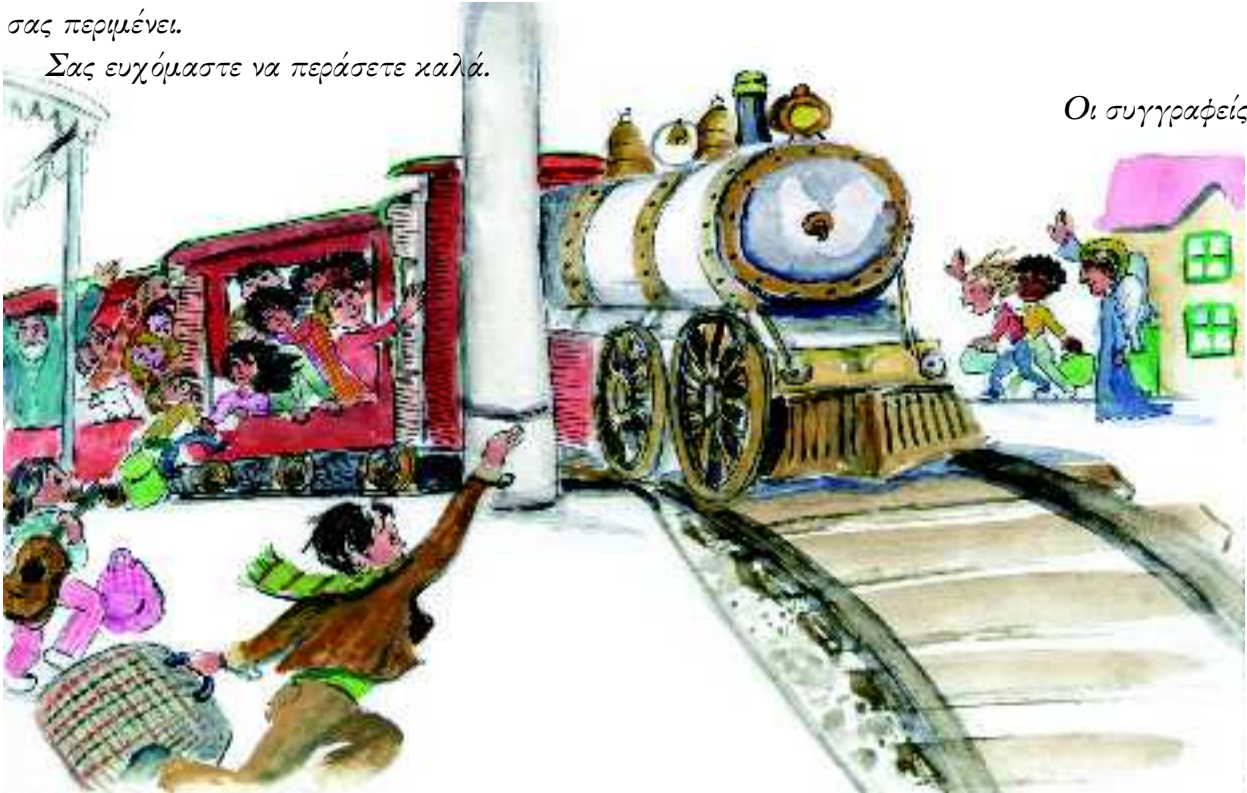
Μπροστά σ' όλα αυτά δεν είστε μόνοι. Κι οι συμμαθητές σας έχουν τα ίδια συναισθήματα. Θα το καταλάβετε μόλις γνωριστείτε κι αρχίσετε να κάνετε συντροφιά.

Και οι δάσκαλοί σας όμως έχουν τις δικές τους έννοιες. Επιθυμούν να σας γνωρίσουν και να συνεργαστούν μαζί σας δημιουργικά: να σας βοηθήσουν να αναδείξετε τα ταλέντα και τις ικανότητές σας: να γνωρίσετε περισσότερο τον κόσμο και τον εαυτό σας.

Το μάθημα των Θρησκευτικών δεν είναι καινούριο για σας. Το διδασκόσαстан και στο Δημοτικό Σχολείο, όπου γνωρίσατε πολλές σχετικές ιστορίες και διηγήσεις. Στο Γυμνάσιο θα διδάχθετε πιο οργανωμένα την Παλαιά Διαθήκη, την Καινή Διαθήκη και την Εκκλησιαστική Ιστορία. Στη φετινή τάξη θα αρχίσετε με την επεξεργασία της Παλαιάς Διαθήκης. Είναι ένα βιβλίο που οι άνθρωποι όλου του κόσμου αναγνωρίζουν τη σπουδαιότητά του. Μπροστά σας θα ξεδιπλωθεί ένας ολόκληρος κόσμος! Τόσο μακρινός και συναρπαστικός! Θα μάθετε πολλά γι' αυτόν. Επιπλέον θα έχετε την ευκαιρία να εκφράσετε τις σκέψεις σας, να ρωτήσετε, να ερευνήσετε, να ανακαλύψετε οι ίδιοι πολλά πράγματα γύρω από τη χριστιανική πίστη.

Όλα αυτά θα γίνουν σιγά σιγά, καθώς η σχολική χρονιά θα κυλάει. Θα είναι σαν ένα ταξίδι γεμάτο εκπλήξεις, γνώσεις, περιπέτειες. Θα ταξιδέψετε όλοι μαζί και χωρίς καμιά διάκριση απ' όπου κι αν κατάγεστε, όποια κι αν είναι η θρησκεία σας. Θα μάθετε να συνεργάζεστε και να συμπληρώνετε ο ένας τον άλλο! Άλλωστε πάντοτε οι πολλοί είναι σοφότεροι από τον έναν και μπορούν να βλέπουν περισσότερες πλευρές της αλήθειας. Το τρένο για το φετινό σας ταξίδι έφτασε και σας περιμένει.

Σας ευχόμαστε να περάσετε καλά.

Οι συγγραφείς

Οι παραπομπές στα βιβλία της Αγίας Γραφής

Όλα τα βιβλία της Αγίας Γραφής (Παλαιάς και Καινής Διαθήκης) είναι χωρισμένα σε κεφάλαια και κάθε κεφάλαιο είναι χωρισμένο σε στίχους. Όταν θέλουμε να βρούμε ένα συγκεκριμένο απόσπασμα (=κωρίο) της Αγίας Γραφής, τότε χρησιμοποιούμε τις παραπομπές.

Μ' αυτές παραπέμπουμε (= στέλνουμε, δηλαδή, κάποιον να βρει) στο κεφάλαιο και το στίχο που χρειαζόμαστε. Η παραπομπή, λοιπόν, είναι μια σημείωση, όπου ορίζεται με συντομία και ακριβώς το βιβλίο, το κεφάλαιο και ο στίχος, απ' όπου προέρχεται το κωρίο που χρησιμοποιούμε.

Π.χ. Γεν 5,13. Το Γεν είναι η συντομογραφία του τίτλου του βιβλίου. Ο αριθμός 5 που ακολουθεί δηλώνει το κεφάλαιο του βιβλίου και με ένα κόμμα χωρίζεται από τον επόμενο αριθμό που δηλώνει το στίχο του κεφαλαίου.

Αν οι στίχοι που χρησιμοποιούμε είναι περισσότεροι, τότε ανάμεσά τους μπαίνει μια παύλα, π.χ. Γεν 5,13-16.

Τα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης και οι συντομογραφίες τους

Γένεσις	Γεν
Έξοδος	Εξ
Λευιτικόν	Λευ
Αριθμοί	Αρ
Δευτερονόμιον	Δτ
Ιησούς Ναυή	Ιησ
Κριταί	Κρ
Ρουθ	Ρουθ
Βασιλειών Α'	Α Βασ
Βασιλειών Β'	Β Βασ
Βασιλειών Γ'	Γ Βασ
Βασιλειών Δ'	Δ Βασ
Παραλειπομένων Α'	Α Παρ
Παραλειπομένων Β'	Β Παρ
Έσδρας Α'	Α Εσδ
Έσδρας Β'	Β Εσδ
Νεμίας	Νε
Τωβίτ	Τωβ
Ιουδίθ	Ιδθ
Εσθήρ	Εσθ
Μακκαβαίων Α'	Α Μακ
Μακκαβαίων Β'	Β Μακ
Μακκαβαίων Γ'	Γ Μακ
Ψαλμοί	Ψλ
Παροιμίες	Πρμ
Εκκλησιαστής	Εκ
Άσμα Ασμάτων	Ασμ
Ιώβ	Ιωβ
Σοφία Σολομώντος	Σολ
Σοφία Σειράχ	Σειρ
Ωσηέ	Ωσ
Αμών	Αμ
Μιχαίας	Μιχ
Ιωήλ	Ιλ
Οβδιού	Οβδ
Ιωνάς	Ιων
Ναούμ	Νμ
Αββακούμ	Αβ
Σοφονίας	Σφν
Αγγαίος	Αγγ
Ζαχαρίας	Ζαχ
Μαλαχίας	Μαλ
Ησαΐας	Ησ
Ιερεμίας	Ιερ
Βαρούχ	Βαρ
Θρήνοι	Θρ
Επιστολή Ιερεμίου	Επι
Ιεζεκιήλ	Ιεζ
Δανιήλ	Δν

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κρατώντας στα χέρια μας το πρώτο μέρος της
Αγίας Γραφής, την Παλαιά Διαθήκη

1. Γιατί μελετούμε την Αγία Γραφή;

Ποιοι διαβάζουν την Αγία Γραφή;

Η Αγία Γραφή ή αλλιώς Βίβλος είναι το πρώτο βιβλίο που τυπώθηκε, όταν εφευρέθηκε η τυπογραφία από το Γουτεμβέργιο το 15ο αιώνα. Συγχρόνως είναι και το πιο πολυδιαβασμένο βιβλίο στον κόσμο. Αρκεί να σκεφτούμε ότι έχει ήδη μεταφραστεί σε 1.600 γλώσσες και διαλέκτους και συνεχίζει να μεταφράζεται.

Πολλοί είναι οι λόγοι για τους οποίους οι σύγχρονοι άνθρωποι διαβάζουν την Αγία Γραφή. Οι επιστήμονες (θεολόγοι, φιλόλογοι, ιστορικοί, αρχαιολόγοι κ.ά.) για να την ερμηνεύσουν και να αντλήσουν απ' αυτήν χρήσιμα στοιχεία για τις επιστήμες. Άλλοι διαβάζουν τα γοητευτικά κείμενά της για ευχαρίστηση. Πολλοί αναγνώστες ψάχνουν στις σελίδες της απαντήσεις για το Θεό, το νόημα της ζωής και τον προορισμό του κόσμου. Τη θεωρούν οδηγό και στήριγμα στη ζωή τους.

Όλοι αυτοί οι αναγνώστες της Αγίας Γραφής φυσικά δεν είναι μόνο χριστιανοί. Πολλοί πιστοί και άλλων θρησκειών (μουσουλμάνοι, εβραίοι, ινδουϊστές* κ.ά.) θεωρούν τη Βίβλο ένα σπουδαίο βιβλίο που το σέβονται και το μελετούν.

Ποια είναι η θέση της Βίβλου στον παγκόσμιο πολιτισμό;

Όποιο μουσείο κι αν επισκεφτούμε στην Ελλάδα, στην Ευρώπη αλλά και σ' όλο τον κόσμο, θα διαπιστώσουμε ότι πολλοί ζωγράφοι και γλύπτες έχουν εμπνευστεί από τις ιστορίες και τα πρόσωπα της Βίβλου. Το ίδιο ισχύει και για άλλα είδη τέχνης: τη λογοτεχνία, τη μουσική, το θέατρο, τον κινηματογράφο. Η μεγάλη επίδραση της Βίβλου στην τέχνη συνεχίζεται και στις μέρες μας. Πράγματι, δύσκολα μπορεί να βρεθεί κείμενο που εμπνέει τόσο βαθιά και τόσους πολλούς καλλιτέχνες σε όλη την υφήλιο*!

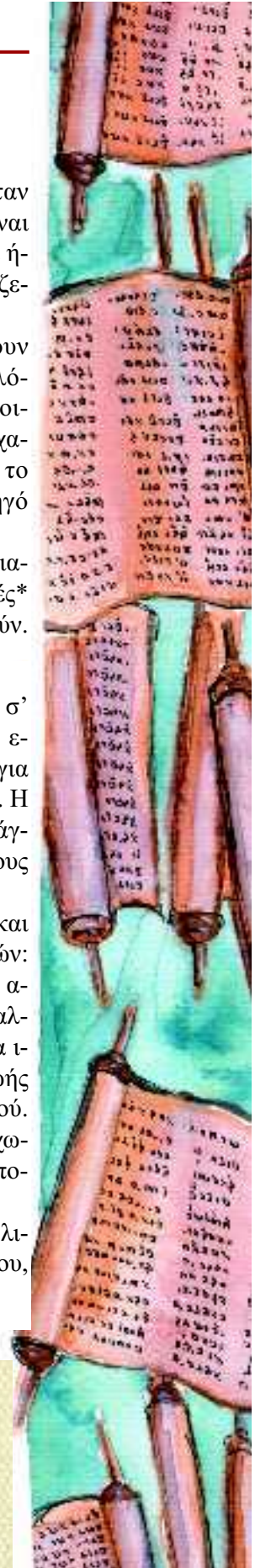
Εκτός από την τέχνη και τα μνημεία πολιτισμού η Βίβλος έχει επηρεάσει και την καθημερινή ζωή και συμπεριφορά των ανθρώπων, κυρίως των χριστιανών: τις γιορτές και τα έθιμά τους, το πώς πιστεύουν και λατρεύουν το Θεό, πώς αντιμετωπίζουν το συνάνθρωπό τους και τον κόσμο, πώς φέρονται στις απλές αλλά και στις κρίσιμες στιγμές της ζωής τους κ.ά. Δίκαια, λοιπόν, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η Βίβλος βρίσκεται στο κέντρο του πολιτισμού και της ζωής των ανθρώπων στη διάρκεια όλων των αιώνων μετά τη Γέννηση του Χριστού. Αυτό ισχύει για τους λαούς της Ευρώπης αλλά και όλων των χριστιανικών χωρών του κόσμου. Έτσι, η Αγία Γραφή μπορεί να θεωρηθεί όχι μόνον κοινή πολιτιστική τους κληρονομιά αλλά και πηγή του πολιτισμού τους.

Όλα αυτά σημαίνουν ότι όποιος θέλει να κατανοήσει τη θρησκεία, τον πολιτισμό και την ιστορία της πατρίδας του, αλλά και πολλών χωρών του κόσμου, χρειάζεται να γνωρίσει το συναρπαστικό* κόσμο της Αγίας Γραφής.

Το όνομα «Βίβλος» προέρχεται από το όνομα μιας πόλης στα παράλια της Φοινίκης. Στη «Βύβλο» (όπως την έγραφαν οι αρχαίοι) γινόταν τόσο εκτεταμένη επεξεργασία και εμπόριο του παπύρου, ώστε το όνομα της πόλης κατέληξε να σημαίνει στα ελληνικά «βιβλίο» και η λέξη «Βίβλος» να σημαίνει το «βιβλίο των βιβλίων», δηλαδή την Αγία Γραφή.

Η Αγία Γραφή είναι ένα βιβλίο μοναδικό. Η τέχνη και η φιλολογία εξαρτώνται απ' αυτό. Χωρίς αυτό η Δύση δεν θα ήταν ό,τι είναι.

Ντάνιελ Ροπς

Ποια είναι η θέση της Αγίας Γραφής στη ζωή των χριστιανών;

Για τους χριστιανούς όλου του κόσμου η Βίβλος είναι το ιερό τους βιβλίο. Ας δούμε γιατί: Μια έκφραση που συχνά χρησιμοποιούν γι' αυτήν είναι: *ο λόγος του Θεού*. Τι σημαίνει όμως αυτό; Ποιος και γιατί «κλέει», «μιλάει» μέσα σ' αυτά τα κείμενα;

Μπορούμε να σχηματίσουμε μια πρώτη ιδέα αν σκεφτούμε πότε και γιατί μιλούν οι άνθρωποι ο ένας στον άλλο στην καθημερινή ζωή: Όταν θέλουν να εκφράσουν τις σκέψεις τους, να επικοινωνήσουν με τους άλλους κι έτσι να κάνουν καλύτερες τις σχέσεις τους. Για μια επικοινωνία μιλούν και τα βιβλία της Αγίας Γραφής: τη «συνομιλία» και τη σχέση του Θεού με τους ανθρώπους. Δηλαδή από τη μια μεριά ο Θεός αναζητά με αγάπη τον άνθρωπο μέσα στην καθημερινή του ζωή, του δείχνει την αλήθεια, τον στηρίζει, τον θεραπεύει από το κακό. Από την άλλη ο άνθρωπος προσπαθεί να καταλάβει τις ενέργειες του Θεού, να ανταποκριθεί θετικά και να αλλάξει τη ζωή του βελτιώνοντας έτσι και τον κόσμο ολόκληρο. Αυτή η σχέση του Θεού με τους ανθρώπους είναι γεμάτη περιπέτειες. Κι αυτήν ακριβώς τη σχέση περιγράφουν οι συγγραφείς της Αγίας Γραφής στα κείμενά τους (όπως θα δούμε στα επόμενα μαθήματα) με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Έτσι μπορούμε να λέμε ότι για τους χριστιανούς η Αγία Γραφή είναι ο «λόγος του Θεού», δοσμένος όμως με τα «λόγια των ανθρώπων» (= των συγγραφέων).

Τώρα ίσως μπορούμε να καταλάβουμε γιατί οι χριστιανοί τη θεωρούν το ιερό τους βιβλίο. Το σεβασμό τους τον δείχνουν με πολλούς τρόπους: την τοποθετούν στην Αγία Τράπεζα των ναών, διαβάζουν αποσπάσματά της στη Θεία Λειτουργία*, αλλά και σ' όλες τις Ιερές Ακολουθίες*, τη φυλάσσουν στο σπίτι τους και τη μελετούν.

Όλα αυτά βέβαια έχουν νόημα, όταν, διαβάζοντας τα βιβλικά κείμενα, έχουμε την ευκαιρία να σκεφτόμαστε, να ρωτάμε, να συζητάμε. Τότε μπορούμε να ανακαλύπτουμε τη σχέση τους με τη ζωή, τη δική μας και του κόσμου ολόκληρου. Κι ας μην ξεχνάμε: για μια τέτοια ανακάλυψη χρειάζεται προσπάθεια, χρόνος και υπομονή!

Να ξέρετε ότι όσα γραφθηκαν στις Γραφές έχουν γραφτεί για να μας διδάσκουν...

Ρωμ 15, 4

Ο λόγος του Θεού είναι ζωντανός και δραστηκός*...

Εβρ 4, 12

Ας καταφύγουμε στον όμορφο παράδεισο των Γραφών...

Ας μην το κάνουμε όμως επιπόλαια, αλλά με προθυμία και επιμονή...

Αν διαβάσουμε μια δυο φορές και δεν καταλάβουμε αυτά που διαβάζουμε, ας μην αποθαρρυνθούμε, αλλά ας επιμείνουμε και ας ρωτήσουμε.

Αγ. Ιωάννης
ο Λαμασκηνός
PG 94, 1176

Αφού ο Θεός, τα παλιά χρόνια, μίλησε στους προπάτορες πολλές φορές και με ποικίλους τρόπους μέσω των προφητών, σ' αυτούς εδώ τους έσχατους* καιρούς μίλησε σ' εμάς μέσω του Υιού (του).

Εβρ 1, 1

Η λέξη **κανών** στα ελληνικά σημαίνει το εργαλείο με το οποίο ελέγχεται η ευθυγράμμιση μιας επιφάνειας ή μιας γραμμής. Άλλωστε κανόνα λέμε και το χάρακα. Σημαίνει επίσης ό,τι χρησιμοποιείται ως πρότυπο για την εκτέλεση ενός έργου.

Ποια είναι τα μέρη της Αγίας Γραφής;

Ανοίγοντας την Αγία Γραφή, βλέπουμε ότι πρόκειται για δύο αχώριστα ενωμένες συλλογές βιβλίων, μια αρχαιότερη και μια νεότερη: την *Παλαιά Διαθήκη*, που αποτελείται από 49 βιβλία, και την *Καινή Διαθήκη*, από 27. Σήμερα, όταν χρησιμοποιούμε τη λέξη *διαθήκη*, εννοούμε την «τελευταία θέληση» κάποιου ανθρώπου. Στη Βίβλο όμως, η λέξη «διαθήκη» έχει την έννοια της *συμφωνίας του Θεού με τους ανθρώπους*. Τα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης μιλούν για την παλαιότερη συμφωνία που έκλεισε ο Θεός μ' ένα λαό, τον Ισραήλ, πριν τον ερχομό του Χριστού στον κόσμο. Τα βιβλία της Καινής Διαθήκης κάνουν λόγο για τη νεότερη συμφωνία και σχέση που πραγματοποιήσε ο ίδιος ο Ιησούς Χριστός με όλους τους ανθρώπους.

Επειδή η χριστιανική Εκκλησία από πολύ νωρίς συνειδητοποίησε τη σημασία αυτών των κειμένων για τους πιστούς, φρόντισε να τα διαφυλάξει. Έτσι, ύστερα από μακροχρόνιες συζητήσεις συνέθεσε γύρω στον 3ο αι. μ.Χ. έναν «κλειστό» κατάλογο των βιβλίων της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης, στον οποίο δηλαδή κανείς δεν μπορεί να αφαιρέσει ή να προσθέσει κάτι. Η συλλογή αυτών των 76 βιβλίων αποτελεί τον *Κανόνα* της Αγίας Γραφής.

Εργασία στην τάξη

1. Ποιες γνώμες έχετε ακούσει για τη Βίβλο; Σκεφτείτε: Τι θα θέλατε να μάθετε γι' αυτήν;
2. Τι θα απαντούσατε σε κάποιον που θα σας ρωτούσε «Ποιο είναι το θέμα της Αγίας Γραφής»;
3. Διαβάστε τα παραθέματα του μαθήματος στη σελ. 12. Αναγνωρίστε με τη βοήθεια του δασκάλου σας την προέλευσή τους και συζητήστε στην τάξη: τι δείχνουν για τη σχέση της Βίβλου με τους χριστιανούς;
4. Σε συνεργασία με το διπλανό σας αναπτύξτε επιχειρήματα γύρω από το γιατί χρειάζεται οι σύγχρονοι μαθητές να μελετούν την Αγία Γραφή στο μάθημα των Θρησκευτικών.
Νομίζετε ότι μια τέτοια μελέτη μπορεί να έχει νόημα μόνο για τους χριστιανούς μαθητές;

Ο Θεός δημιουργεί τον Αδάμ, η τοιχογραφία του Μιχαήλ Αγγέλου στην Καπέλλα Σιζτίνα (16ος αι, Βατικανό)

2. Η Παλαιά Διαθήκη: μια ολόκληρη βιβλιοθήκη!

Η ποικιλία των βιβλίων της Παλαιάς Διαθήκης

Στο φετινό μας μάθημα θα ασχοληθούμε με το πρώτο μέρος της Αγίας Γραφής, την Παλαιά Διαθήκη. Ανοίγοντάς την είναι σαν να μπαίνουμε σε μια μικρή βιβλιοθήκη, όπου υπάρχουν πολλών ειδών βιβλία. Π.χ. το βιβλίο της **Ρουθ** είναι μια οικογενειακή ιστορία. Ο **Ιώβ** είναι ένα δράμα γραμμένο ως ποίημα. Ο **Ιησούς του Ναυά** και οι **Κριτές** είναι κείμενα με επικό* χαρακτήρα, τα βιβλία των **Βασιλειών** είναι ιστορικά, το **Λευϊτικό** νόμοι, οι **Παροιμίες** γνωμικά* και οι **Ψαλμοί** θερμές προσευχές και εκφραστικά ποιήματα. Ωστόσο, όλα αυτά τα τόσο διαφορετικά βιβλία έχουν κάτι κοινό: είναι *θρησκευτικά*. Μιλούν δηλαδή για τη στενή σχέση των ανθρώπων με το Θεό που τη βλέπουν μέσα στα γεγονότα της καθημερινής ζωής, αλλά και μέσα στα σπουδαία γεγονότα της ανθρώπινης ιστορίας. Το καθένα όμως με το δικό του ιδιαίτερο τρόπο. Ανάλογα, λοιπόν, με το περιεχόμενό τους τα 49 βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: *ιστορικά, ποιητικά-διδασκτικά και προφητικά*.

Πώς και πότε γράφτηκαν τα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης;

Πρώτα πρώτα είναι ανάγκη να γνωρίζουμε ότι τα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης πριν γίνουν γραπτά κείμενα ήταν *προφορικές παραδόσεις*. Λόγια δηλαδή και αφηγήσεις που οι Εβραίοι, άντρες και γυναίκες, επαναλάμβαναν ο ένας στον άλλον έξω απ' τις σκηνές τους στην έρημο, σε φτωχικά σπίτια ή σε παλάτια, νύχτες με φεγγάρι ή μέρες ηλιόλουστες, κρυφά ή φανερά, χαρούμενοι ή λυπημένοι. Στην καρδιά αυτών των αφηγήσεων βρισκόταν πάντα η βαθιά βεβαιότητα ότι ο Θεός είναι ο μεγάλος πρωταγωνιστής στη ζωή των ανθρώπων.

Οι περισσότερες από τις αφηγήσεις αυτές – όπως άλλωστε όλες οι πληροφορίες πριν από την εφεύρεση της τυπογραφίας – μεταδίδονταν με τρόπους που ήταν εύκολο να απομνημονευθούν: διηγήσεις, εικόνες, αποφθέγματα*, ποιήματα. Μ' αυτόν τον τρόπο *χαράζονταν ανεξίτηλα** στη μνήμη των ανθρώπων κι ο καθένας μπορούσε να τις καταλάβει.

Αιώνες πέρασαν μέχρις ότου κάποιος αρχίσουν να καταγράφουν αυτές τις αφηγήσεις. Σιγά σιγά δημιουργήθηκε μια συλλογή κειμένων. Αυτή η συλλογή αποτέλεσε τις ιερές γραφές του ισραηλιτικού λαού. Μετά τον ερχομό του Χριστού, και οι χριστιανοί συμπεριέλαβαν αυτή τη συλλογή στη δική τους Αγία Γραφή, ως το πρώτο της τμήμα. Επειδή οι αφηγήσεις αφορούσαν εποχές παλαιότερες από την εποχή του Χριστού, της έδωσαν τον τίτλο *Παλαιά Διαθήκη*.

Έχει νόημα να επισημάνουμε ότι τα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης, όπως άλλωστε και όλης της Αγίας Γραφής, δε γράφτηκαν με τη σειρά που τα βρίσκουμε στον Κανόνα.

Σε ποια γλώσσα γράφτηκαν τα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης;

Οι συγγραφείς της Παλαιάς Διαθήκης έγραψαν τα κείμενά τους στη μητρική τους γλώσσα που ήταν τα εβραϊκά. Υπάρχουν όμως και κάποια γραμμένα στα ελληνικά (όπως π.χ. η **Σοφία Σολομώντος** και το **Μακκαβαίων Γ'**).

Η εβραϊκή γραφή διαβάζεται από τα δεξιά προς τα αριστερά!

Η Παλαιά Διαθήκη αχώριστα δεμένη με την Καινή στη ζωή της Εκκλησίας

Γιατί άραγε τα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης, οι ιερές δηλαδή γραφές του ισραηλιτικού λαού, είναι και για τους χριστιανούς ιερά; Γιατί περιέχονται στη χριστιανική Αγία Γραφή αχώριστα δεμένα με τα βιβλία της Καινής Διαθήκης;

Πρώτα πρώτα χρειάζεται να μην ξεχνάμε πού στηρίζουν την πίστη τους οι χριστιανοί: στο γεγονός ότι ο Θεός φανερώθηκε στον κόσμο για να σώσει τους ανθρώπους, δηλαδή να τους φανερώσει την αλήθεια, να τους θεραπεύσει από το κακό και να δώσει αληθινό νόημα στη ζωή τους. Αυτή η φανέρωση (= *Αποκάλυψη*) έγινε για πρώτη φορά στα πολύ παλιά χρόνια σ' έναν άνθρωπο, τον Αβραάμ. Μ' αυτόν ο Θεός έκλεισε την πρώτη συμφωνία σωτηρίας (= *Διαθήκη*). Στη συνέχεια η Διαθήκη κλείστηκε όχι μόνο με τον Αβραάμ και τους απογόνους του, αλλά και μ' όλο το λαό που προήλθε απ' αυτούς, τον Ισραήλ (= *Παλαιά Διαθήκη*). Στον Ισραήλ ο Θεός έδωσε τις μεγάλες υποσχέσεις για τη σωτηρία των ανθρώπων. Και με τον Ισραήλ προετοίμασε τον κόσμο να δεχτεί και να καταλάβει το Χριστό. Όλη αυτή η μακράιωνη πορεία και προετοιμασία περιγράφεται στα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης, απ' όπου προέρχονται τα φετινά μας μαθήματα.

Μέσα στον ισραηλιτικό λαό γεννήθηκε και έζησε και ο Ιησούς Χριστός. Ο Χριστός έκλεισε μια νέα συμφωνία σωτηρίας με τους ανθρώπους (= *Καινή Διαθήκη*). Όχι πια μόνο με τον ισραηλιτικό λαό, αλλά με όλους τους λαούς της γης. Έτσι, η υπόσχεση του Θεού στον Αβραάμ για τη σωτηρία του κόσμου εκπληρώθηκε και η Παλαιά Διαθήκη ολοκληρώθηκε.

Στο σημείο αυτό χρειάζεται να εξηγήσουμε και κάτι άλλο. Ο Χριστός με τη διδασκαλία και τη ζωή του ερμήνευσε στους ανθρώπους τα γεγονότα της Παλαιάς Διαθήκης. Τους έκανε να δουν τα παλιά με καινούρια μάτια. Για να το καταλάβουμε καλύτερα αυτό, μπορούμε να φανταστούμε ότι καθόμαστε στο μισοσκοτεινό δωμάτιό μας, που το γνωρίζουμε σπιθαμή προς σπιθαμή, και ξαφνικά μπαίνει μέσα λαμπρό το φως του ήλιου. Τα χρώματα ζωντανεύουν και μπορούμε να δούμε και την παραμικρή λεπτομέρεια. Ταυτόχρονα, όλα μοιάζουν σαν καινούρια! Έτσι έγινε κι όταν ο Χριστός ήρθε στη γή. Η Παλαιά Διαθήκη «φωτίστηκε» από τη διδασκαλία του και τη ζωή του αλλιώς. Γι' αυτό οι χριστιανοί μπόρεσαν να ανακαλύψουν στην Παλαιά Διαθήκη καινούριες αλήθειες και μηνύματα (πέρα απ' αυτές που αναγνωρίζει ο Ιουδαϊσμός).

Ως χριστιανικό βιβλίο, λοιπόν, η Παλαιά Διαθήκη κατέχει σημαντική θέση στη λατρεία της Εκκλησίας. Στις ακολουθίες διαβάζονται κείμενά της. Πολλοί ύμνοι αναφέρονται σε πρόσωπα και γεγονότα που βρίσκουμε στις σελίδες της. Στην εικονογράφηση των ναών συναντάμε πολλά θέματά της.

Επειδή στο μάθημα των Θρησκευτικών έχουμε ως στόχο να καταλάβουμε το έργο και τη διδασκαλία του Χριστού, αλλά και τη ζωή της Εκκλησίας, είναι απαραίτητο να γνωρίσουμε την Παλαιά Διαθήκη.

Χριστός ο Αντιφωνητής, τοιχογραφία του 12ου αι. στην Παναγία του Αράκου (Κύπρος). Στο ανοιχτό βιβλίο που κρατάει είναι γραμμένο: Έγώ είμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου ὁ ἀκολουθῶν ἐμοί οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἐξεῖ τὸ φῶς τῆς ζωῆς.

Ιω 8, 12

Τα μέσα γραφής στην εποχή της Παλαιάς Διαθήκης

Επιγραφές και κείμενα επίσημου χαρακτήρα χαραζόνταν πάνω σε σκληρή επιφάνεια με μια μυτερή γραφίδα. Για μικρότερα κείμενα (επιστολές, αποδείξεις κ.ά.) χρησιμοποιούνταν όστρακα*. Κείμενα φιλολογικά (παραδόσεις, αφηγήσεις, νόμοι) γράφονταν με γραφίδα από καλάμι και μελάνη. Το υλικό πάνω στο οποίο γράφονταν ήταν φύλλα από *πάπυρο*, ένα ελαφρύ και ωραίο υλικό που φτιαχνόταν από τα καλάμια του Νείλου. Όμως καταστρεφόταν γρήγορα, δεν μπορούσε να διπλωθεί και γι' αυτό τυλιγόταν σε ρολό. Αρκετά αργότερα, γύρω στο 2ο αι. π.Χ., τεχνίτες της Περγάμου έφτιαξαν ένα υλικό λεπτό και συνάμα στερεό από άσπρο δέρμα μικρού κατσικιού ή αρνιού. Το υλικό αυτό ονομάστηκε *περγαμινή* και ήταν πολύ καλύτερο από τον πάπυρο, αφού μπορούσε να γραφεί κι απ' τις δυο μεριές, καθώς και να διπλωθεί. Οι γραφείς, λίγοι και σεβαστοί για την τέχνη τους, φορούσαν στη ζώνη τους ειδικό «μελανοδοχείο».

Ο καθηγητής του Ινστιτούτου πυρηνικής φυσικής του Πανεπιστημίου του Σικάγου Δρ W.F. Libby (βραβείο Νόμπελ), που προσδιόρισε την ηλικία των χειρογράφων με τη μέθοδο του ραδιενεργού άνθρακα (C14).

Τα χειρόγραφα της Νεκράς Θάλασσας

Τα πιο παλιά χειρόγραφα των βιβλίων της Παλαιάς Διαθήκης που έχουμε είναι του 2ου αι. π.Χ. και βρέθηκαν τυχαία, μαζί με πολλά άλλα, στα σπήλαια του **Κουμράν**, κοντά στη Νεκρά Θάλασσα, το 1947. Εκεί κάποιοι νεαροί βεδουίνοι* βοσκοί, ψάχνοντας να βρουν μια κατσίκα που έχασαν, βρήκαν πιθάκια με χειρόγραφα. Το περιεχόμενό τους: δέρματα παλιά και τσαλακωμένα που θα τους φάνηκαν μάλλον σαν σκουπίδια παρά σαν κάτι πολύτιμο! Στο πάνω μέρος της σελίδας βλέπουμε τμήμα από το πιο παλιό χειρόγραφο της Παλαιάς Διαθήκης, το βιβλίο του προφήτη Ησαΐα!

1. Σε συνεργασία ανά δύο θρανία αφηγηθείτε στους συμμαθητές σας κάτι ιδιαίτερα σημαντικό και ευχάριστο, που ζήσατε όταν ήσασταν μικροί. Μετά κουβεντιάστε στην τάξη την εμπειρία που είχατε δουλεύοντας ως ομάδα. Μπορείτε τώρα να εξηγήσετε γιατί είναι σημαντικός ο ρόλος της αφήγησης και για μας σήμερα;
2. Σε συνεργασία με το διπλανό σας και αφού διαβάσετε τα παρακάτω κείμενα, ξεχωρίστε ποιο είναι ψαλμός, ποιο παροιμία και ποιο προφητεία. Τοποθετήστε στο πλαίσιο το σωστό χαρακτηρισμό:
Ψαλμός 8 - Προφήτης Αμώς 9, 13-15 - Παροιμίες 10, 17

Δέσποτα Κύριέ μας,
πόσο θαυμαστή
είναι η ύπαρξή σου
σ' ολόκληρη τη γη!
Τη δόξα σου
ως τους ουρανούς
θα ψάλλω.

Αυτός
που δέχεται
να τον
διορθώνουν είναι
στο δρόμο της
ζωής,
ενώ αυτός που
την επίπληξη*
ξεχνάει
αποπλανιέται.

Ο Κύριος λέει ακόμα: «Έρχεται καιρός, που τόσο γρήγορα θα μεγαλώσουν τα σιτηρά, ώστε να έρχεται ο θεριστής μόλις ο γεωργός θα έχει το όργωμα τελειώσει. Και τα σταφύλια θα 'ναι τόσο άφθονα, που δε θα προλαβαίνουν να τα πατήσουν όλα για κρασί, γιατί η εποχή της νέας σποράς θα φτάνει. Θα ρέει ο μούστος πάνω στις πλαγιές, θα πλημμυρίζουν οι λόφοι. Τόσο πολλά θα είναι τα σταφύλια. Τότε θ' αλλάξω την κατάσταση του λαού μου του Ισραήλ. Θα ξαναχτίσουν τις ερημωμένες πόλεις και θα τις κατοικήσουν. Θα φυτέψουν αμπέλια και θα πίνουν το κρασί, θα φτιάξουν κήπους και θα τρώνε τον καρπό τους. Θα τους εγκαταστήσω στη χώρα που τους έδωσα και κανείς δε θα μπορέσει να τους ξεριζώσει πια απ' αυτήν». Αυτά λέει ο Κύριος, ο Θεός σας.

3. Προσέξτε τη λεζάντα της εικόνας του Χριστού στη σελ. 15. Σε συνεργασία με το διπλανό σας συζητήστε τη σχέση που έχουν τα λόγια του Χριστού με τα όσα είπαμε στο μάθημα.
4. Κάποιοι σύγχρονοι χριστιανοί δυσκολεύονται να καταλάβουν γιατί η Παλαιά Διαθήκη, ένα βιβλίο γραμμένο από Εβραίους συγγραφείς, είναι μέρος του ιερού τους βιβλίου, της Αγίας Γραφής. Μετά από όσα μάθατε στα δύο εισαγωγικά μαθήματα τι θα μπορούσατε να τους εξηγήσετε;

Εβραίοι μελετητές
της Τορά (= Νόμος)
στο Κολλέγιο
Leo Baeck
του Λονδίνου.

3. Οι συγγραφείς της Παλαιάς Διαθήκης: άνθρωποι εμπνευσμένοι από το Θεό

Οι συγγραφείς της Παλαιάς Διαθήκης, άνθρωποι μιας άλλης εποχής

Κρατώντας στα χέρια μας την Παλαιά Διαθήκη είναι ανάγκη να έχουμε στο νου μας ότι οι άνθρωποι για τους οποίους μιλάει, επομένως και οι συγγραφείς της, δεν ήταν σαν κι εμάς, απλώς αλλιώς ντυμένοι! Τι είδους άνθρωποι ήταν λοιπόν;

Ανήκαν σε ένα λαό σημιτικής* καταγωγής, που είναι γνωστός με τα ονόματα *Εβραίοι, Ισραηλίτες, Ιουδαίοι*, και ζούσαν σε μια εποχή πολύ διαφορετική από τη δική μας. Όλα στη ζωή τους ήταν διαφορετικά: αλλιώς έτρωγαν, ντύνονταν, μιλούσαν, σκέφτονταν. Ας το σκεφτούμε καλύτερα: Εμείς σήμερα ζούμε στην κοινωνία της εύκολης επικοινωνίας, της πληροφορίας, της ταχύτητας, των αλλαγών. Εκείνοι γνώριζαν πολύ λιγότερα πράγματα απ' ό,τι εμείς. Στην αρχή ζούσαν νομαδική* ζωή κι αργότερα, όταν εγκαταστάθηκαν μόνιμα στη Χαναάν, έγιναν και αγρότες. Ένιωθαν απόλυτα δεμένοι με τη γη στην οποία γεννιόνταν και μεγάλωναν. Και βέβαια αλλιώς ήταν και οι σχέσεις τους με τους άλλους ανθρώπους. Ισχυρότατοι δεσμοί τους ένωναν με τις πολυμελείς οικογένειές τους, τη φυλή και το λαό στον οποίο ανήκαν. Στο κέντρο της ζωής τους, όπου κι αν βρίσκονταν, κάθε μέρα απ' τη στιγμή της γέννησης ως το θάνατό τους, υπήρχε ο Θεός. Αυτό ίσχυε για όλους: τους άντρες και τις γυναίκες, το βασιλιά, τους ιερείς, τους γεωργούς, τους βοσκούς και τους εμπόρους. Φυσικά ίσχυε και για τους συγγραφείς της Παλαιάς Διαθήκης.

Ο Θεός στο κέντρο της ζωής και της καρδιάς τους

Συχνά ακούμε να λέγεται ότι η Αγία Γραφή, άρα και η Παλαιά Διαθήκη, είναι ένα βιβλίο *θεόπνευστο*. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι ο Θεός «φώναξε» από τον ουρανό ή ψιθύρισε «στο αυτί» κάποιων ανθρώπων. Τι εννοούμε, λοιπόν, λέγοντας ότι ο Θεός *ενέπνευσε* τους ανθρώπους; Εννοούμε ότι μίλησε στις καρδιές τους, εκεί όπου ο άνθρωπος παίρνει ελεύθερα αποφάσεις και τίποτε δε μπορεί να του επιβληθεί με τη βία. Τους φανέρωσε (= αποκάλυψε) αλήθειες που μόνοι τους οι άνθρωποι δεν θα μπορούσαν να καταλάβουν: ότι ο Θεός είναι ένας και κυρίαρχος όλου του κόσμου· ποιο είναι το καλό και το κακό· πώς να φέρονται ο ένας στον άλλο· πώς να φροντίζουν την πλάση όλη· ποιος είναι ο προορισμός των ανθρώπων και του κόσμου. Και το πιο σπουδαίο: με ποιον τρόπο ο άνθρωπος σχετίζεται με το Θεό. Όλα αυτά είναι οι *θεόπνευστες* αλήθειες που ο Θεός φανέρωνε σταδιακά στα γεγονότα της ιστορίας του ισραηλιτικού λαού.

Ανάμεσα σ' αυτό το λαό βρέθηκαν κάποιοι άνθρωποι που πίστευαν βαθιά στο Θεό. Όλη τους η ζωή έγινε μάτια και αυτιά που έβλεπαν και άκουγαν τις θεόπνευστες αλήθειες και τις αναγνώριζαν μέσα στην καθημερινή ζωή. Όμως όλα αυτά δεν τα κράτησαν για τον εαυτό τους. Θέλησαν να τα μοιραστούν με τους άλλους ανθρώπους και γι' αυτό έγραψαν κείμενα.

Άκουσα προσεκτικά τα λόγια σου. Κάθε σου λέξη ήταν για μένα χαρά και ευτυχία στην καρδιά μου, γιατί εγώ ανήκω σ' εσένα, Κύριε του σόμπαντος.

Ιερ 15, 16

Τα βιβλικά κείμενα είναι αληθινά, απλά, ποιητικά, νου και καρδιάς σκιρτημοί.

Νίκος Μαστούκας, σύγχρονος θεολόγος

Μιλώντας για το Θεό με ανθρώπινα λόγια!

Οι συγγραφείς της Παλαιάς Διαθήκης έγραφαν, όπως είναι φυσικό, στη γλώσσα που μιλούσαν και χρησιμοποιούσαν τις γνώσεις της εποχής τους. Πάντα βέβαια ως κύριο σκοπό είχαν να εκφράσουν στα κείμενά τους τις θεόπνευστες αλήθειες, όσο καλύτερα γινόταν. Πώς το πετύχαιναν αυτό; Κάτι που έχει σημασία να καταλάβουμε εμείς σήμερα είναι ότι οι άνθρωποι εκείνης της εποχής – και ιδιαίτερα οι Ανατολίτες – αγαπούσαν πολύ τις ιστορίες. Έτσι, λοιπόν, και οι συγγραφείς της Παλαιάς Διαθήκης χρησιμοποίησαν ιστορίες που γνώριζαν από τους παλαιότερους ή τις συνέθεταν οι ίδιοι. Τα ιδιαίτερα χαρίσματά τους (ευφυΐα, ευαισθησία, φαντασία) τους βοηθούσαν να χτίζουν με μαστοριά τα κείμενά τους χρησιμοποιώντας κατάλληλες *εικόνες* και *σύμβολα*. Ζωντανές δηλαδή εκφράσεις από τις παραδόσεις του τόπου τους και από την καθημερινή ζωή, που δύσκολα ξεχνιούνται. Π.χ. παρουσιάζουν το Θεό ως *ποιμένα*, δηλαδή βοσκό. Η εικόνα αυτή, καθώς ήταν πολύ γνώριμη στους ανθρώπους εκείνης της εποχής, τους βοηθούσε να καταλαβαίνουν κάτι περισσότερο για το Θεό και να τον νιώθουν κοντά τους. Άλλοτε πάλι παρουσιάζουν το Θεό να μιλάει, να θυμώνει, να μαλώνει τους ανθρώπους, όπως ένας αυστηρός πατέρας, που όμως νοιάζεται για το παιδί του και θέλει να του βάλει μυαλό. Τις εκφράσεις αυτές, όπου ο Θεός παρουσιάζεται ως άνθρωπος, τις ονομάζουμε *ανθρωπομορφικές*.

Με τις *εικόνες*, λοιπόν, τα *σύμβολα* και τις *ανθρωπομορφικές εκφράσεις* οι άνθρωποι εκείνης της εποχής μπορούσαν να καταλαβαίνουν καλύτερα το νόημα των βιβλικών διηγήσεων.

Όσα εξηγήσαμε παραπάνω μπορούμε να τα συμπεκνώσουμε στην πρόταση: η Παλαιά Διαθήκη είναι βιβλίο *θεόπνευστο* (= λόγος εμπνευσμένος από το Θεό), αλλά και έργο *ανθρώπινο* (= από τα χέρια και με τα λόγια των ανθρώπων).

Όταν ένας Ανατολίτης μιλάει, δε χρησιμοποιεί αφηρημένα ουσιαστικά, αλλά συγκεκριμένα, που αποδίδουν μεταφορικά το νόημα της λέξης. Π.χ. όταν θέλει να μιλήσει για τη *δύναμη* κάποιου, χρησιμοποιεί, αντί γι' αυτή, τη λέξη *κέρας* (= κέρατο), επειδή τα κέρατα του ζώου συμβολίζουν τη δύναμή του. Επίσης, όταν θέλει να δηλώσει ότι ο Θεός μένει *σταθερός* στις υποσχέσεις που έδωσε στους ανθρώπους, χρησιμοποιεί τη λέξη *πέτρα*.

Εμείς σήμερα μπροστά στην Παλαιά Διαθήκη

Τι χρειάζεται, λοιπόν, να έχουμε στο νου μας, καθώς φέτος θα εργαζόμαστε με κείμενα από τα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης;

- Πρώτα απ' όλα ότι έχει νόημα να μαθαίνουμε αυτές τις διηγήσεις, ώστε να μπορούμε να τις αφηγηθούμε και οι ίδιοι.
- Να μην ξεχνάμε ότι το θέμα της Παλαιάς Διαθήκης είναι η σχέση του Θεού με τους ανθρώπους.
- Να «ταξιδεύουμε» πίσω στο χρόνο προσπαθώντας να συναισθανόμαστε σαν άνθρωποι της εποχής εκείνης τι κρύβεται πίσω από τις ιστορίες και τις εικόνες των κειμένων.
- Όμως και ως σύγχρονοι άνθρωποι να εκφράζουμε τα ερωτήματα, τις ιδέες, τις σκέψεις και τα συναισθήματα που γεννούν τα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης σε μας τους ίδιους.
- Να ανακαλύπτουμε τη σημασία που μπορεί να έχουν οι αλήθειες των κειμένων για τη ζωή και την πρόοδο του σημερινού κόσμου.

Έτσι, είμαστε έτοιμοι να δούμε τα πράγματα και με άλλα μάτια και να ξεκινήσουμε μια συναρπαστική* περιπέτεια, όπως άλλωστε συμβαίνει πάντοτε όταν ανοίγουμε ένα βιβλίο.

Φωτογραφία του
Ν. Οικονομόπουλου (2000)

Εργασία στην τάξη

1. Διαβάστε το Ιερ 15, 16. Πώς αισθάνεται για το Θεό ο προφήτης; Αν εμπνεόσασταν από το κείμενο και ζωγραφίζατε, με τι χρώματα θα αποδίδατε την ατμόσφαιρα των λόγων του; Σκεφτείτε άλλες περιπτώσεις στις οποίες χρησιμοποιείτε τις λέξεις «έμπνευση», «εμπνέομαι».
2. Ο παρακάτω Ψαλμός αποδίδεται στο βασιλιά Δαβίδ (1005-966 π.Χ.). Περιγράψτε με δικά σας λόγια τις εικόνες του κειμένου. Βρείτε τις ανθρωπομορφικές εκφράσεις. Τι φανερώνουν για τη σχέση του Δαβίδ με το Θεό.

*Ποιμένας μου ο Κύριος και δε θα στερηθώ.
Σε πράσινα λιβάδια με αναπαύει,
με πάει σε νερά δροσιστικά.
Ανανεώνει τη ζωή μου,
στο σωστό δρόμο με οδηγεί
για να δοξάσει τ' όνομά του.
Αν πορευτώ μες σε θανατερό σκοτάδι,
κακό κανένα δε φοβάμαι,
γιατί μαζί μου, Κύριε, είσ' εσύ,
η γκλίτσα και το ρόπαλό σου
μου δίνουν σιγουριά.*

Ψαλμός 22

3. Υποθέστε ότι θέλετε να εξηγήσετε στον πεντάχρονο αδερφό σας τις κακές συνέπειες της τεμπελιάς ή της λαιμαργίας. Σε συνεργασία με το διπλανό σας επινοήστε μια ιστορία, εικόνα ή ό,τι άλλο θα σας βοηθούσε να το πετύχετε και ανακοινώστε το στην τάξη.

4. Ο κόσμος της Παλαιάς Διαθήκης

Η Μέση Ανατολή

Τα γεγονότα της Παλαιάς Διαθήκης εκτυλίσσονται στην περιοχή που ονομάζεται *Μέση Ανατολή*. Οι χώρες που βρίσκονται σήμερα εκεί είναι το Ιράκ, το Ιράν, η Συρία, ο Λίβανος, το Ισραήλ, η Ιορδανία, η Σαουδική Αραβία και η Αίγυπτος. Όπως διαπιστώνουμε στο χάρτη 1, τα ποτάμια χάριζαν ευφορία στην περιοχή. Μπορούμε μάλιστα να παρατηρήσουμε ένα καταπράσινο τόξο που εκτείνεται από την εκβολή των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη (στον Περσικό Κόλπο) και φτάνει έως την κοιλάδα του Νείλου (στην Αίγυπτο). Σ' αυτή την εύφορη περιοχή δημιουργήθηκαν οι πρώτοι οικισμοί, επινοήθηκε η γραφή και ο τροχός και άνθισαν μερικοί από τους σπουδαιότερους πολιτισμούς του κόσμου. Σήμερα, οι αρχαιολογικοί τους χώροι έχουν ενταχθεί στον κατάλογο της παγκόσμιας κληρονομιάς της Unesco* και οι θησαυροί τους κοσμούν μουσεία σ' όλο τον κόσμο.

Χάρτης 1: Η Μέση Ανατολή στην αρχαιότητα

Η Γη Χαναάν, η Γη της Επαγγελίας

Στο μέσο περίπου αυτού του εύφορου τόξου βρίσκεται και η Παλαιστίνη, η οποία αρχικά ονομαζόταν *Γη Χαναάν*. Ας προσέξουμε το χάρτη 2. Βλέπουμε ότι οι εμπορικοί και στρατιωτικοί δρόμοι που συνέδεαν τους χώρους των μεγάλων πολιτισμών της περιοχής περνούσαν υποχρεωτικά από την Παλαιστίνη. Έτσι, αυτή η στενή παραθαλάσσια λωρίδα εύφορης γης ήταν πολύ σημαντική για την ευρύτερη περιοχή. Γι' αυτό το λόγο, παρ' όλη τη μικρή της έκταση (είναι μικρότερη από την Πελοπόννησο), όλοι οι ισχυροί λαοί της περιοχής ήθελαν να κατακτήσουν τη Χαναάν.

Η λέξη **Παλαιστίνη** προέρχεται από την εβραϊκή λέξη Φιλισταία, δηλαδή την παραθαλάσσια πεδινή περιοχή, στην οποία από το τέλος του 13ου αιώνα π.Χ. εγκαταστάθηκαν οι Φιλισταίοι.

Και μας έφερε σ' αυτόν τον τόπο και μας έδωσε τη χώρα αυτή, χώρα που ρέει γάλα και μέλι.

Δευτ 26, 9

Χάρτης 2: Η Παλαιστίνη, πέρασμα των λαών της εποχής

Η Γη Χαναάν είναι η χώρα που ο Θεός υποσχέθηκε στο λαό του. Γι' αυτό και ονομάστηκε *Γη της Επαγγελίας* (= χώρα της υπόσχεσης), όπως επίσης και *Γη Ισραήλ* (= χώρα των Ισραηλιτών). Είναι η γη στην οποία διαδραματίστηκαν* τα περισσότερα γεγονότα της Παλαιάς, αλλά και της Καινής Διαθήκης. Στα βιβλία της Αγίας Γραφής συναντούμε πολλά ονόματα περιοχών αυτής της χώρας.

Είναι αλήθεια ότι η μορφολογία* του εδάφους και το κλίμα μιας χώρας παίζουν πολύ σπουδαίο ρόλο στη ζωή των ανθρώπων που την κατοικούν. Γι' αυτό ας γνωρίσουμε περισσότερο αυτά τα χαρακτηριστικά της Παλαιστίνης. Προσέξτε το χάρτη 3.

Μέσα σε μια τόσο στενή λωρίδα γης συναντούμε μεγάλες αντιθέσεις. Στα δυτικά της η χώρα βρέχεται από τη Μεσόγειο Θάλασσα. Η παραθαλάσσια ακτή της απλώνεται γεμάτη αμμόλοφους και χωρίς φυσικά λιμάνια. Ακολουθεί μια στενή λωρίδα καταπράσινης εύφορης γης. Εδώ ευδοκούν σιτάρι, κριθάρι, συκιές, ελιές, ροδιές, πορτοκαλιές. Η επόμενη στενή λωρίδα γης προς τα ανατολικά είναι καλυμμένη με βουνά και λόφους. Γνωστότερα μας είναι το Θαβώρ και το Γαριζίν. Ανατολικότερα τα βουνά πέφτουν απότομα σχηματίζοντας μια βαθιά κοιλάδα που τη διασχίζει ο ποταμός *Ιορδάνης*.

Χάρτης 3: Η μορφολογία της Παλαιστίνης

Ο Ιορδάνης διατρέχει τη χώρα από βορρά προς νότο. Χύνεται στη λίμνη της *Γεννησαρέτ* και καταλήγει στη *Νεκρά Θάλασσα*. Εξαιτίας των ορμητικών νερών του δεν ήταν πλωτός και αποτελούσε φυσικό εμπόδιο στην επικοινωνία ανάμεσα στην ανατολική και δυτική Παλαιστίνη. Πέρα από τον Ιορδάνη εκτείνεται το οροπέδιο της Υπεριορδανίας και μετά απλώνεται άνυδρη έρημος.

Επειδή η χώρα βρίσκεται ανάμεσα στην έρημο και στη θάλασσα, το κλίμα της παρουσιάζει εντυπωσιακές διαφορές από λωρίδα σε λωρίδα και από τόπο σε τόπο. Έτσι, αλλού βρέχει συχνά κι ευνοούνται οι καλλιέργειες. Αλλού πάλι οι βροχές είναι σπάνιες κι επικρατεί ξηρασία. Εξαιτίας της οι άνθρωποι της Παλαιάς Διαθήκης συχνά υπέφεραν από πείνα. Παρ' όλα αυτά η Παλαιστίνη ήταν πάντα γι' αυτούς η *χώρα όπου ρέει γάλα και μέλι*.

Η **Νεκρά Θάλασσα** αποτελεί ένα μοναδικό φαινόμενο. Έχει μεγάλη περιεκτικότητα σε αλάτι και γι' αυτό δεν υπάρχει πλούσια βλάστηση και πουλιά στις όχθες της ούτε ζουν ψάρια στα νερά της.

Αποψη της σύγχρονης Ιερουσαλήμ

Η σημερινή Παλαιστίνη - το σημερινό Ισραήλ

Στις μέρες μας αυτή η περιοχή συχνά πρωταγωνιστεί στις ειδήσεις των ΜΜΕ, δυστυχώς με τραγικά νέα. Κι αυτό γιατί από το 1948, που ιδρύθηκε το κράτος του Ισραήλ, βρίσκεται σε συνεχείς διαμάχες με τους Άραβες γείτονές του. Ισραηλινοί και Παλαιστίνιοι ζουν σήμερα μέσα σε μια εκρηκτική πολεμική ατμόσφαιρα με αποτέλεσμα χιλιάδες νεκρούς και πρόσφυγες. Οι προσπάθειες να γεφυρωθεί το χάσμα ανάμεσα στους δύο λαούς σκοντάφτουν σε μια σειρά από εμπόδια, κι έτσι η σημερινή κατάσταση στην Παλαιστίνη παραμένει μια ανοιχτή πληγή για όλο τον κόσμο.

Εργασία στην τάξη

1. Αναγνωρίστε στο της σελ. χάρτη 21 τους πολιτισμούς που έχετε μελετήσει στο μάθημα της φετινής σας Ιστορίας. Βάλτε σε κύκλο τ' όνομά τους. Θυμηθείτε τα μεγάλα τους επιτεύγματα.
2. Διαβάστε το παράθεμα από το Δευτερονόμιο. Μετά από όσα μάθατε για τη χώρα νομίζετε πως επιβιώνεται αυτός ο χαρακτηρισμός; Τι δείχνει αυτό;
3. Φανταστείτε ότι είστε ένας Πέρσης που θέλει να ταξιδέψει στην Αίγυπτο. Σε συνεργασία με το διπλανό σας συζητήστε και ανακοινώστε στην τάξη τις αποφάσεις σας (για τις αναγκαίες προετοιμασίες, τους πιο κατάλληλους δρόμους κ.ά.). Αν θέλετε, παρουσιάστε ένα σχετικό διάλογο ή σκηνή.

Ελέγγω τι έμαθα από κάθε ενότητα των εισαγωγικών

Μάθημα 1

1. Πώς αλλιώς ονομάζεται η Αγία Γραφή και πού οφείλεται αυτή η ονομασία;
2. Ποια είναι τα δύο μεγάλα μέρη της Αγίας Γραφής;
3. Πόσα βιβλία περιλαμβάνει το καθένα;
4. Τι σημαίνει η λέξη *Διαθήκη*;
5. Ποιο είναι το θέμα της Αγίας Γραφής;
6. Ποια έκφραση χρησιμοποιούν οι χριστιανοί για την Αγία Γραφή και τι εννοούν μ' αυτήν;
7. Τι ακριβώς είναι ο *Κανόνας* και πώς συντέθηκε;
8. Για ποιους λόγους διαβάζουν οι σύγχρονοι άνθρωποι την Αγία Γραφή;
9. Για ποιους λαούς αποτελεί η Αγία Γραφή την κοινή πολιτιστική τους κληρονομιά; Τι εννοούμε μ' αυτό;
10. Πότε μπορούμε να πούμε πως η μελέτη της Αγίας Γραφής είναι ιδιαίτερα σημαντική;

Μάθημα 2

1. Ποια είναι τα είδη των βιβλίων της Παλαιάς Διαθήκης;
2. Τι προηγήθηκε της συγγραφής των βιβλίων;
3. Σε ποια γλώσσα γράφηκαν τα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης;
4. Για ποιους λόγους η Παλαιά και η Καινή Διαθήκη θεωρούνται από τους χριστιανούς ένα ενιαίο βιβλίο;
5. Ποια είναι η θέση της Παλαιάς Διαθήκης στη ζωή της Εκκλησίας και στη ζωή των χριστιανών; (Χρησιμοποίησε στοιχεία και από το μάθημα 1).
6. Τι είναι τα χειρόγραφα του Κουμράν;
7. Τι εννοούμε λέγοντας ότι τα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης είναι βιβλία θρησκευτικά;
8. Ποιοι έδωσαν σ' αυτή τη συλλογή βιβλίων το όνομα «*Παλαιά*» *Διαθήκη* και γιατί;
9. Για ποια άλλη θρησκεία τα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης είναι ιερά;

Μάθημα 3

1. Ποια είναι η φυλετική καταγωγή των συγγραφέων της Παλαιάς Διαθήκης;
2. Πώς αλλιώς ονομάζονται οι Εβραίοι;
3. Ποια ήταν η θέση του Θεού στη ζωή των Εβραίων;
4. Τι εννοούμε λέγοντας ότι ο Θεός αποκαλύφθηκε στους ανθρώπους;
5. Τι εννοούμε όταν λέμε ότι η Παλαιά Διαθήκη είναι ένα θεόπνευστο βιβλίο;
6. Ποιες αλήθειες ονομάζουμε *θεόπνευστες*;
7. Τι εννοούμε λέγοντας ότι η Παλαιά Διαθήκη είναι και έργο ανθρώπινο;
8. Πού στηρίχτηκαν οι συγγραφείς για να γράψουν τα κείμενά τους;
9. Να αναφέρετε σύμβολα και ανθρωπομορφικές εκφράσεις που χρησιμοποιούμε κι εμείς σήμερα προκειμένου να μιλήσουμε για το Θεό.

Μάθημα 4

1. Ποιες σημερινές χώρες συμπεριλαμβάνει η Μέση Ανατολή;
2. Γιατί η Παλαιστίνη ήταν πολύ σημαντική περιοχή στα χρόνια της Παλαιάς Διαθήκης;
3. Από πού προέρχεται το όνομα *Παλαιστίνη*;
4. Εξηγήστε τις άλλες ονομασίες που χρησιμοποιούνται για τη χώρα στην Αγία Γραφή;
5. Τι σημαίνει ο χαρακτηρισμός της Παλαιστίνης από τους Εβραίους ως «*Γη της Επαγγελίας*»;
6. Ποια είναι η μορφολογία* της Παλαιστίνης;
7. Ποια είναι τα σπουδαιότερα βουνά, λίμνες, ποτάμια της;
8. Πώς είναι το κλίμα της;
9. Τι προβλήματα αντιμετωπίζουν οι σημερινοί κάτοικοι της περιοχής;

Επιλέγω και πραγματοποιώ μία από τις παρακάτω εργασίες και δραστηριότητες

Μάθημα 1

1. Βρείτε ονομασίες ιερών βιβλίων άλλων θρησκειών.
2. Ανακαλύψτε, με τη βοήθεια και των καθηγητών σας, στα βιβλία όλων των φετινών μαθημάτων σας θέματα που σχετίζονται με την Αγία Γραφή.
3. Επισημάνετε και καταγράψτε κανόνες που χρησιμοποιείτε σε διάφορα μαθήματα.
4. Κάντε μια μικρή έρευνα σε 10 ενηλίκους γύρω από τη σχέση τους με τη Βίβλο (για τη σύνταξη του ερωτηματολογίου συνεργαστείτε με έναν ή περισσότερους συμμαθητές σας).

- Βίβλος
- Λόγος του Θεού
- Θεόπνευστες αλήθειες
- Σύμβολα
- Ανθρωπομορφικές εκφράσεις
- Γη της Επαγγελίας

Μάθημα 2

1. Συγκεντρώστε (ρωτώντας και μεγαλύτερους σας) παροιμιώδεις εκφράσεις της Παλαιάς Διαθήκης που χρησιμοποιούμε στον καθημερινό μας λόγο. Κάντε μια λίστα που θα τη συμπληρώνετε στη διάρκεια όλης της χρονιάς.
2. Φτιάξτε έναν κατάλογο με ονόματα (συγγραφέων, επιστημόνων, ηθοποιών κ.ά.), που είναι παρμένα από την Παλαιά Διαθήκη.
3. Επισκεφθείτε με 2-3 συμμαθητές σας το ναό της ενορίας σας και καταγράψτε θέματα της Παλαιάς Διαθήκης που μπορείτε να επισημάνετε στην εικονογράφηση του.
4. Βρείτε ένα ποίημα για τη θάλασσα. Στη συνέχεια βρείτε επιστημονικές πληροφορίες γι' αυτήν (π.χ. από το βιβλίο της Γεωγραφίας). Γράψτε τα δίπλα δίπλα. Τι θα λέγατε για τη σχέση τους;

Μάθημα 3

1. Βρείτε σύμβολα και εικόνες σε κείμενα άλλων μαθημάτων σας (Ελληνικά, Μαθηματικά, Φυσική, Χημεία κ.ά.) ή σε βιβλία που διαβάζετε οι ίδιοι, καθώς και σύμβολα της εποχής μας.
2. Βρείτε στοιχεία για τη νοηματική γλώσσα.
3. Με αφορμή τον 22ο Ψαλμό επιχειρήστε μια δημιουργική σύνθεση (ζωγραφική, κείμενο, κολλάζ, δραματοποίηση, μουσική κ.ά.).
4. Προετοιμαστείτε να παρουσιάσετε τα επιχειρήματά σας στην τάξη: Τι θα λέγατε σε κάποιον που ισχυρίζεται ότι, όταν θεωρούμε την Παλαιά Διαθήκη βιβλίο θεόπνευστο, εννοούμε ότι ο Θεός το «υπαγόρευσε» σε κάποιους ανθρώπους;

Μάθημα 4

1. Στη διάρκεια της επόμενης εβδομάδας μαζέψτε υλικό από τον ημερήσιο και περιοδικό τύπο σχετικά με την περιοχή της Παλαιστίνης. Κάντε έναν κατάλογο των ζητημάτων στα οποία το υλικό αναφέρεται.
2. Ενημερωθείτε γύρω από τα προϊόντα που εισάγουμε και εξάγουμε στο Ισραήλ, το Λίβανο, τη Συρία και την Ιορδανία.
3. Υποθέστε ότι παίρνετε μέρος σε διαγωνισμό που προσφέρει ένα δωρεάν ταξίδι στους Αγίους Τόπους σ' αυτόν που θα εξηγήσει τους σπουδαιότερους λόγους για τους οποίους αξίζει ένα τέτοιο ταξίδι. Τι θα γράφατε;

Ο κόσμος της εποχής των Πατριαρχών

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α

Η εποχή των Πατριαρχών
Από τον πολυθεϊσμό στην πίστη στον ένα Θεό

Η πορεία των Πατριαρχών

Χρονολογικό πλαίσιο της εποχής των Πατριαρχών

π.Χ.	3000	2500	2000	1500
Μέση Ανατολή	Σουμεριακές πόλεις-κράτη (3000-2100)		Αρχαία βαβυλωνιακή περίοδος Χαμμουραμί (1792-1750)	
Αίγυπτος	Κτίζονται οι μεγάλες πυραμίδες (2700)		Υκσώς στην Αίγυπτο (1700) Εκδίωξη των Υκσώς (1560)	
Ελληνικός χώρος	Κυκλαδικός πολιτισμός (3000-2000)		Μινωικός πολιτισμός (1900-1500) Πρώτη περίοδος Μυκηναϊκού πολιτισμού (1600-1400)	
Παλαιά Διαθήκη				 Αβραάμ Ισαάκ Ιακώβ Ιωσήφ

Οι βιβλικές διηγήσεις για τους Πατριάρχες

Τις διηγήσεις για τους Πατριάρχες τις βρίσκουμε στο πρώτο βιβλίο της Παλαιάς Διαθήκης, τη **Γένεση**, στα κεφάλαια 12-50. Οι μεγάλοι πρωταγωνιστές αυτών των διηγήσεων είναι ο Αβραάμ και οι απόγονοί του Ισαάκ, Ιακώβ και Ιωσήφ.

Σε ποια εποχή έζησαν οι Πατριάρχες;

Κάπου ανάμεσα στο 19ο αι. έως το 15ο αι. π.Χ.

Πού διαδραματίστηκαν οι ιστορίες;

Στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, Σπουδαίοι λαοί και πολιτισμοί – όπως μαθαίνουμε και στο μάθημα της φετινής μας Ιστορίας – αναπτύχθηκαν εδώ από την 4η χιλιετία π.Χ.: Αιγύπτιοι, Σουμέριοι, Χετταίοι, Ασσύριοι και οι σημίτες Ακκάδιοι, Βαβυλώνιοι, Φοίνικες. Χώρα καταγωγής των Πατριαρχών ήταν η Μεσοποταμία, το σημερινό δηλαδή Ιράκ. Όπως είπαμε και στο προηγούμενο μάθημα, πρόκειται για την περιοχή όπου αναπτύχθηκαν από πολύ νωρίς οι καλλιέργειες. Με τα αγαθά που εξασφάλιζαν η γεωργία και η κτηνοτροφία – και αργότερα η χρήση των μετάλλων – οι άνθρωποι μπορούσαν να παράγουν πολλά πράγματα (υφάσματα, έπιπλα, μεταλλικά εργαλεία κ.ά.)· να χτίζουν και να οχυρώνουν πόλεις· να δημιουργούν όμορφα έργα τέχνης (ναούς, ανάκτορα, αγάλματα κ.ά.)· να καλλιεργούν πνευματική ζωή (γεωμετρία, αριθμητική, αστρολογία, νομοθεσία, γραφή, θρησκεία). Έτσι, σε όλη την περιοχή αναπτύχθηκαν πολλά επαγγέλματα και ζωηρό εμπόριο. Στο χάρτη μπορούμε να επισημάνουμε τα ονόματα γνωστών πανάρχαιων πόλεων, που αποτελούσαν γέφυρες επικοινωνίας και εμπορίου: Ουρ, Σούσα, Βαβυλώνα, Ακκάδ, Μάρι, Ασσούρ, Νινευί, Χαρράν, Ιεριχώ. Την εποχή των Πατριαρχών πληθνή караβάνια διέσχισαν προς όλες τις κατευθύνσεις την περιοχή. Οι ταξιδιώτες εκτός από τα εμπορεύματα μετέφεραν μαζί τους διηγήσεις, θρύλους και τραγούδια της πατρίδας τους, αλλά και λατρευτικές συνήθειες, θρησκευτικές δοξασίες* και μύθους για πολλούς θεούς για τους οποίους πίστευαν ότι όριζαν τη μοίρα των ανθρώπων.

Πώς ζούσαν οι Πατριάρχες μέσα σ' αυτό το περιβάλλον;

Οι Πατριάρχες ήταν κυρίως βοσκοί αιγοπροβάτων και ζούσαν ως νομάδες. Περιπλανούνταν δηλαδή μαζί με τις οικογένειες και τα ζώα τους από τόπο σε τόπο αναζητώντας κατάλληλους βοσκότοπους και πηγές. Ήταν οργανωμένοι σε πατριές, ομάδες δηλαδή ανθρώπων που κατάγονταν από τον ίδιο πρόγονο. Η σχέση αυτή δημιουργούσε αδελφосύνη μεταξύ των μελών της ομάδας και καθόριζε το πώς πρέπει να ζει όποιος ανήκε σ' αυτήν. Ο αρχηγός της πατριάς (= Πατριάρχης) ήταν πρόσωπο με μεγάλη ισχύ* και αναγνώριση.

Μέσα στο πολυθεϊστικό περιβάλλον της Ουρ, μιας πόλης στη δυτική όχθη του Ευφράτη, ζούσε η ημινομαδική* πατριά του Θάρα, πατέρα του Αβραάμ. Ο Θάρα με όλη του την οικογένεια μετανάστευσε στη Χαρράν. Πόσο χρόνο παρέμειναν εκεί δεν το γνωρίζουμε. Αυτό που ξέρουμε είναι ότι στη Χαρράν αρχίζει η ιστορία των Πατριαρχών με την κλήση ενός αφανούς σημίτη*, του Αβραάμ, από το Θεό. Είναι η ιστορία που διαδραματίζεται* καθώς οι Πατριάρχες πορεύονται συνεχώς: από τη Χαρράν έως τη Χαναάν, από κει στην Αίγυπτο και πάλι πίσω στη Χαναάν κι έπειτα, σύμφωνα με το θέλημα του Θεού, και πάλι στη χώρα των Φαραώ.

Στα μαθήματα αυτού του κεφαλαίου θα γνωρίσουμε αυτές τις διηγήσεις, όπως μας τις αφηγούνται τα ίδια τα κείμενα της Γενέσεως. Θα τις επεξεργαστούμε με στόχο να διερευνήσουμε: α) για ποιο λόγο ο Θεός επεμβαίνει μέσα στην ιστορία. και β) τι αλλάζει μετά απ' αυτό στη ζωή των ανθρώπων.

5. Η ιστορία του Αβραάμ: η μεγάλη κλήση, το μεγάλο «ναυ»

α) Ο Θεός καλεί τον Αβραάμ

Ο Κύριος είπε στον Άβραμ: «Φύγε από τη χώρα σου, από τους συγγενείς σου και από το σπίτι του πατέρα σου και πήγαινε σε μια χώρα που εγώ θα σου δείξω. Θα κάνω από σένα ένα μεγάλο έθνος και θα σε ευλογήσω. Θα κάνω το όνομά σου ξακουστό και θα είσαι ευλογία για τους άλλους... Μ' εσένα θα ευλογηθούν όλα τα έθνη της γης»... Έτσι ο Άβραμ αναχώρησε όπως του είπε ο Κύριος... Μαζί του πήρε τη γυναίκα του, τη Σάρα, και το Λωτ, γιο του αδερφού του, όλα τα υπάρχοντά τους που είχαν συγκεντρώσει, καθώς επίσης και τους δούλους και τις δούλες που είχαν αποκτήσει στη Χαρράν. Και έφτασαν στη Χαναάν. Ο Άβραμ διέσχισε τη χώρα ως την περιοχή της Συχέμ... Στη χώρα τότε κατοικούσαν οι Χαναναίοι. Εκεί του φανερώθηκε ο Κύριος και του είπε: «Αυτήν τη γη θα τη δώσω στους απογόνους σου». Ο Άβραμ έχτισε εκεί ένα θυσιαστήριο για τον Κύριο που του φανερώθηκε.

Αργότερα ξέσπασε πείνα στη Χαναάν και ο Άβραμ κατέβηκε με όλη την οικογένειά του στην Αίγυπτο. Όταν το κακό πέρασε, ξαναγύρισε στη Χαναάν. Εκεί ο Θεός του είπε: «Σήκωσε τα μάτια σου και κοίτα ένα γύρο από τον τόπο που βρίσκεσαι... Όλη τη χώρα που βλέπεις θα τη δώσω σ' εσένα και στους απογόνους σου για πάντα. Θα σου δώσω τόσο πολλούς απογόνους σαν τους κόκκους της άμμου στη γη...». Ο Άβραμ μάζεψε τις σκηνές του και ήρθε να κατοικήσει κοντά στη Δρυ Μαιμβρή, στη Χεβρών, όπου και έχτισε ένα θυσιαστήριο για τον Κύριο. Μετά από αρκετές περιπέτειες της οικογένειας... ο Κύριος είπε σε όραμα στον Άβραμ: «Μη φοβάσαι Άβραμ. Εγώ είμαι η ασπίδα σου... Κοίτα τον ουρανό και μέτρα τ' αστέρια, αν μπορείς να τα μετρήσεις. Έτσι αναρίθμητοι θα είναι και οι απόγονοί σου». Ο Άβραμ πίστεψε στον Κύριο...

β) Ο Θεός και ο Αβραάμ συνάπτουν Διαθήκη

Φανερώθηκε ο Κύριος και του είπε: «Εγώ είμαι ο Θεός παντοκράτορας. Να ζεις σύμφωνα με το θέλημά μου και να είσαι τέλειος. Θα συνάψω* μαζί σου Διαθήκη και θα σου δώσω πολλούς απογόνους». Ο Άβραμ έπεσε με το πρόσωπό του στη γη, και ο Θεός του είπε: «Αυτή είναι η Διαθήκη που κάνω μαζί σου. Δε θα ονομάζεσαι πια Άβραμ αλλά Αβραάμ, γιατί θα σε κάνω πατέρα πλήθους εθνών ... θα γίνεις γενάρχης λαών. Και βασιλιάδες θα προέλθουν από σένα. Τη Διαθήκη μου τη συνάπτω μαζί σου, αλλά θα ισχύει και για όλες τις γενιές των απογόνων – Διαθήκη αιώνια, ώστε να είμαι Θεός δικός σου και των απογόνων σου».

Σύμφωνα με τις αντιλήψεις των λαών της περιοχής, όποιος έδινε όνομα σε κάποιον είχε και απόλυτη εξουσία επάνω του. Επίσης, όταν κάποιος άλλαζε το όνομα ενός ανθρώπου, σήμαινε ότι άλλαζε το σκοπό και το ρόλο της ζωής του από κει και πέρα.

γ) Ο Αβραάμ φιλοξενεί το Θεό στη σκηνή του

Ο Κύριος παρουσιάστηκε στον Αβραάμ, κοντά στη Δρυ Μαμβρή, ενώ αυτός καθόταν στο άνοιγμα της σκηνής του κατά το μεσημέρι. Σήκωσε τα μάτια του και είδε τρεις άντρες να στέκονται απέναντί του. Αμέσως έτρεξε να τους προϋπαντήσει και τους προσκύνησε ως τη γη. «Κύριέ μου», είπε, «αν έχω την εύνοιά* σου, μην προσπεράσεις το δούλο σου. Ας φέρουν λίγο νερό να πλύνετε τα πόδια σας και μετά μπορείτε ν' αναπαυθείτε κάτω από το δέντρο. Θα φέρω και λίγο ψωμί να πάρετε δύναμη και μετά μπορείτε να πηγαίνετε...».

Τότε ο Αβραάμ έτρεξε στη σκηνή και είπε στη Σάρρα: «Πάρε γρήγορα τρεις γαβάθες αλεύρι εκλεκτό, ζύμωσε το και κάνε πίττες». Μετά έτρεξε στα βόδια, πήρε ένα μοσχάρι τρυφερό και καλό, το έδωσε στον υπηρέτη κι εκείνος το ετοίμασε στα γρήγορα. Πήρε ακόμα βούτυρο, γάλα και το μοσχάρι που είχε ετοιμάσει και τα έβαλε μπροστά στους άντρες. Αυτός στεκόταν απέναντί τους κάτω από τα δέντρα κι εκείνοι έτρωγαν. Τότε ρώτησαν τον Αβραάμ: «Πού είναι η Σάρρα η γυναίκα σου;» Αυτός απάντησε: «Εκεί, στη σκηνή». Κι ο Κύριος είπε: «Του χρόνου τέτοια εποχή θα ξανάρθω, και η γυναίκα σου η Σάρρα θα έχει γιο». Η Σάρρα τα άκουγε όλα αυτά, γιατί στεκόταν από πίσω του, στο άνοιγμα της σκηνής. Ο Αβραάμ και η Σάρρα ήταν γέροντες προχωρημένης ηλικίας... Η Σάρρα, λοιπόν, γέλασε κρυφά... Αλλά ο Κύριος είπε στον Αβραάμ: «Γιατί γέλασε η Σάρρα; Γιατί αμφιβάλλει ότι θ' αποκτήσει γιο τώρα που γέρασε; Τίποτα δεν είναι αδύνατο για τον Κύριο! Όταν την ίδια εποχή ύστερα από ένα χρόνο θα ξανάρθω σίτι σου, η Σάρρα θα έχει γιο»... Από κει οι άντρες έφυγαν... Ο Αβραάμ βάδιζε μαζί τους για να τους κατενοδώσει*. Τότε ο Κύριος είπε: «...Ένα μεγάλο και ισχυρό έθνος θα προέλθει από τον Αβραάμ και στο πρόσωπό του θα ευλογηθούν όλα τα έθνη της γης».

Τρεις άγγελοι εμφανίζονται στον Αβραάμ, τοιχογραφία του Τιέπολο στο Ούντινε της Ιταλίας (18ος αι.)

Ευλογία του Θεού στην Παλαιά Διαθήκη σημαίνει ότι ο Θεός προσφέρει ένα δώρο ζωής στους ανθρώπους.

Το δίκαιο της εποχής επέτρεπε στο σύζυγο μιας γυναίκας που ήταν στείρα να αποκτήσει παιδιά με μια δούλη της. Σύμφωνα με αυτό ο Αβραάμ απέκτησε ένα γιο με τη δούλη της Σάρρας, Άγαρ. Το όνομά του ήταν Ισμαήλ και θεωρείται ο πρόπάτορας των Αράβων. Η ίδια παράδοση υπάρχει και στο Κοράνιο.

Ο Αβραάμ και οι τρεις άγγελοι, του Μάρκ Σαγκάλ (20ός αι.) Ο Σαγκάλ είναι ένας σημαντικός ζωγράφος που εμπνεύστηκε πολύ από την Παλαιά Διαθήκη.

δ) Χαρά στη ζωή του Αβραάμ και της Σάρρας: ο Ισαάκ

Ο Κύριος φρόντισε για τη Σάρρα, όπως είχε πει, και έκανε γι' αυτήν ό,τι είχε υποσχεθεί. Έτσι, η Σάρρα έμεινε έγκυος και γέννησε ένα γιο στον Αβραάμ, στα γηρατειά του, στο χρόνο που είχε ορίσει ο Θεός. Ο Αβραάμ ονόμασε το γιο που του γέννησε η Σάρρα Ισαάκ...

Αβραάμ = πατέρας πολλών
Σάρρα = πριγκίπισσα
Ισαάκ = αυτός που γελά

Εργασία στην τάξη

1. Επισημάνετε τις συναντήσεις Θεού - Αβραάμ. Ποιος παίρνει κάθε φορά την πρωτοβουλία της συνάντησης; Σε συνεργασία με το διπλανό σας υπογραμμίστε τις συγκεκριμένες φράσεις στο κείμενο.
2. Προσέξτε την κλήση του Αβραάμ στην παρ. α' και σε συνεργασία με το διπλανό σας συμπληρώστε το παρακάτω πλαίσιο:

Τι ζητάει ο Θεός από τον Αβραάμ;	Ποιες δυσκολίες χρειάζεται να ξεπεράσει ο Αβραάμ;	Τι υπόσχεται/επαγγέλλεται ο Θεός στον Αβραάμ;

3. Στις παρ. α' και β' να επισημάνετε φράσεις που δείχνουν τις συγκεκριμένες ενέργειες με τις οποίες ο Αβραάμ ανταποκρίθηκε στην κλήση του Θεού. Τι μας φανερώνουν για τη στάση του απέναντι στο Θεό;
4. Στη διήγηση της Διαθήκης (παρ. β') υπογραμμίστε τη λέξη «Διαθήκη». Ποιοι είναι οι «όροι» της για το Θεό και τον Αβραάμ; (Συμβουλευθείτε και την παρ. α').
5. Τι δείχνει η αλλαγή του ονόματος του Αβραάμ από το Θεό;
6. Να χαρακτηρίσετε τη στάση του Αβραάμ και της Σάρρας από την παρ. γ' (φιλοξενία του Αβραάμ),
7. Σε όλη την Καινή Διαθήκη ο Αβραάμ θεωρείται υπόδειγμα πίστης. Μπορείτε τώρα να το δικαιολογήσετε;
8. Νομίζετε πως ο Θεός καλεί τον Αβραάμ και συνάπτει μαζί του Διαθήκη για να ευεργετήσει αποκλειστικά αυτόν; Στηρίξτε την άποψή σας σε σημεία όλου του μαθήματος.
9. Εξηγήστε τον τίτλο του μαθήματός σας. Επινοήστε και έναν δικό σας.

Εσύ είσαι, Κύριε Θεέ μας, που διάλεξες τον Αβραάμ και τον οδήγησες έξω από την Ουρ και άλλαξες το όνομά του σε Αβραάμ, γιατί βρήκες πως η καρδιά του Σου είναι πιστή...

Σύγχρονη ιουδαϊκή προσευχή του Σαββάτου

Το Κοράνιο, το ιερό βιβλίο των Μουσουλμάνων, περιέχει ένα ολόκληρο κεφάλαιο (το 14ο) με 52 εδάφια*, αφιερωμένο στον Αβραάμ. Πολλοί μουσουλμάνοι μάλιστα έχουν το όνομα Ιμπραήμ (= Αβραάμ).

Ο Απόστολος Παύλος, σ' όλο το 4ο κεφάλαιο της προς Ρωμαίους επιστολής του, περιγράφει την απέραντη εμπιστοσύνη που έδειξε ο Αβραάμ προς το Θεό και τον παρουσιάζει ως υπόδειγμα πίστης για όλους τους χριστιανούς.

Η Θυσία του Ισαάκ

Πρόκειται για μια γνωστή ιστορία της ζωής του Αβραάμ που όμως σήμερα μας ξαφνιάζει. Για να την κατανοήσουμε, πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι οι θυσίες μικρών παιδιών (και μάλιστα του πρωτότοκου αγοριού) ήταν πολύ συνηθισμένες τότε. Ο Αβραάμ με το να φτάσει να θυσιάσει το μοναδικό του παιδί έδειξε ότι εμπιστευόταν απόλυτα το Θεό που τον κάλεσε.

Αλλά ο Θεός, από την αρχή κίόλας της σχέσης του με τον άνθρωπο, θέλει να καταργήσει μια για πάντα το φρικτό αυτό έθιμο. Γι' αυτό υποδεικνύει στους ανθρώπους, που ένιωθαν την ανάγκη να θυσιάζουν στο Θεό τους να χρησιμοποιούν ζώα.

Η σκηνή της θυσίας του Ισαάκ με τη δραματικότητά της έχει εμπνεύσει πολλούς λογοτέχνες και ζωγράφους.

Η θυσία του Αβραάμ, χαρακτηριστικό του Ρέμπραντ (17ος αι.)

Προτάσεις για εργασία και δραστηριότητες

Προσπαθώ να καταλάβω περισσότερο

1. Παρατηρήστε την εικόνα και προσπαθήστε να αναγνωρίσετε σ' αυτήν στοιχεία του κειμένου. Επιχειρήστε να της δώσετε έναν τίτλο δικής σας έμπνευσης.
2. Οι χριστιανοί λένε στη Θεία Λειτουργία μιλώντας για την πίστη τους στο Θεό: «*πάσαν τήν ζωήν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραδόμεθα*». Δηλαδή: ολόκληρη τη ζωή μας την αφήνουμε στα χέρια του Χριστού, του Θεού μας. Περιγράψτε τη σχέση αυτής της πίστης με την πίστη του Αβραάμ.

Στη φιλοξενία του Αβραάμ η Εκκλησία είδε την πρώτη φανέρωση της Αγίας Τριάδας. Έτσι η Ορθόδοξη Εκκλησία εικονίζει την Αγία Τριάδα με τη σκηνή της «φιλοξενίας του Αβραάμ».

Φορητή εικόνα του 16ου αι. (Βυζαντινό Μουσείο Αθήνας)

Ελέγχω τι έμαθα

1. Σε ποιο βιβλίο της Παλαιάς Διαθήκης βρίσκουμε την ιστορία του Αβραάμ;
2. Στη συνάντηση Θεού - Αβραάμ ποιος κάνει το πρώτο βήμα και γιατί;
3. Ποιες είναι οι Επαγγελίες (= υποσχέσεις) του Θεού στον Αβραάμ;
4. Πώς ανταποκρίθηκε ο Αβραάμ στην κλήση του Θεού;
5. Από πού ξεκίνησε και πού εγκαταστάθηκε ο Αβραάμ; (Δείξτε την πορεία του στο χάρτη).
6. Ποιοι ήταν οι όροι της Διαθήκης που έκλεισε ο Θεός με τον Αβραάμ;
7. Περιγράψτε τις εικόνες που υπάρχουν στις Επαγγελίες του Θεού στον Αβραάμ.
8. Ποιους αφορούν οι υποσχέσεις του Θεού στον Αβραάμ;
9. Τι σημαίνει το όνομα του Ισαάκ;
10. Πώς ονομάζεται η σκηνή της φανέρωσης του Θεού στον Αβραάμ και τη Σάρρα και γιατί;

- Αποκάλυψη
- Επαγγελία
- Διαθήκη
- Πίστη
- Ευλογία

Επιλέγω και πραγματοποιώ

1. Χρησιμοποιώντας στοιχεία από τη φετινή σας Ιστορία φανταστείτε και περιγράψτε σε ένα μικρό κείμενο τη ζωή του Αβραάμ στη Χαρράν πριν την κλήση του Θεού.
2. Φτιάξτε έναν κατάλογο με τους Ανατολικούς λαούς που μελετάτε στη φετινή σας Ιστορία. Σε μια διπλανή στήλη καταγράψτε τις θρησκευτικές αντιλήψεις του κάθε λαού.
3. Αν υπάρχουν μουσουλμάνοι ή εβραίοι μαθητές, ας αναλάβουν να παρουσιάσουν στην τάξη τη θέση του Αβραάμ στη θρησκεία τους.

6. Οι ιστορίες του Ισαάκ και του Ιακώβ: σε κάθε γενιά η Διαθήκη ανανεώνεται

α) Ο Θεός ευλογεί τον Ισαάκ

Ο Αβραάμ είχε φτάσει σε βαθιά γεράματα και ο Κύριος τον είχε ευλογήσει σε όλα... Όταν ο Ισαάκ μεγάλωσε, ο Αβραάμ φρόντισε να βρεθεί γι' αυτόν η πιο κατάλληλη γυναίκα. Με τη βοήθεια του Θεού, σύμφωνα με το κείμενο της Γενέσεως, βρέθηκε η όμορφη Ρεβέκκα από τη Μεσοποταμία. Η ίδια δέχτηκε για άντρα της τον Ισαάκ, που την αγάπησε πολύ. Όταν ο Αβραάμ πέθανε, τον έθαψαν ο Ισαάκ και ο Ισμαήλ, οι γιοι του. Μετά το θάνατο του Αβραάμ, ο Θεός ευλόγησε τον Ισαάκ, το γιο του... Όταν κάποτε ο Ισαάκ αντιμετώπιζε προβλήματα, ο Θεός του είπε: «Εγώ θα είμαι μαζί σου και θα σε ευλογήσω, γιατί σ' εσένα και στους απογόνους σου θα δώσω όλα αυτά τα εδάφη και θα κρατήσω τον όρκο που έδωσα στον πατέρα σου τον Αβραάμ. Θα σου δώσω αναρίθμητους απογόνους σαν τ' αστέρια του ουρανού. Σ' εκείνους θα δώσω όλες αυτές τις περιοχές και μέσω αυτών θα ευλογηθούν όλα τα έθνη της γης...». Πράγματι ο Ισαάκ πρόκοψε. Στη Βέερ-Σεβά μάλιστα, όπου εγκαταστάθηκε, έχτισε θυσιαστήριο για το Θε-

β) Ησαύ και Ιακώβ: δίδυμοι, αλλά τόσο διαφορετικοί!

Η Ρεβέκκα όμως ήταν στείρα κι ο Ισαάκ προσευχήθηκε στον Κύριο γι' αυτό. Ο Κύριος άκουσε την προσευχή του και η Ρεβέκκα έμεινε έγκυος με δίδυμα στην κοιλιά της... Όταν έφτασε η μέρα της γέννας, η Ρεβέκκα έκανε πράγματι δίδυμους γιους. Αυτός που βγήκε πρώτος ήταν εντελώς κόκκινος και τριχωτός σαν μανδύας και τον ονόμασαν Ησαύ. Μετά βγήκε ο αδερφός του, που με το χέρι του κρατούσε τη φτέρνα του Ησαύ και τον ονόμασαν Ιακώβ... Ο Ησαύ έγινε εξαίρετος κυνηγός, άνθρωπος της υπαίθρου, ενώ ο Ιακώβ ήταν ήσυχος άνθρωπος, που του άρεσε να μένει στη σκηνή. Ο Ισαάκ αγαπούσε περισσότερο τον Ησαύ, ενώ η Ρεβέκκα τον Ιακώβ.

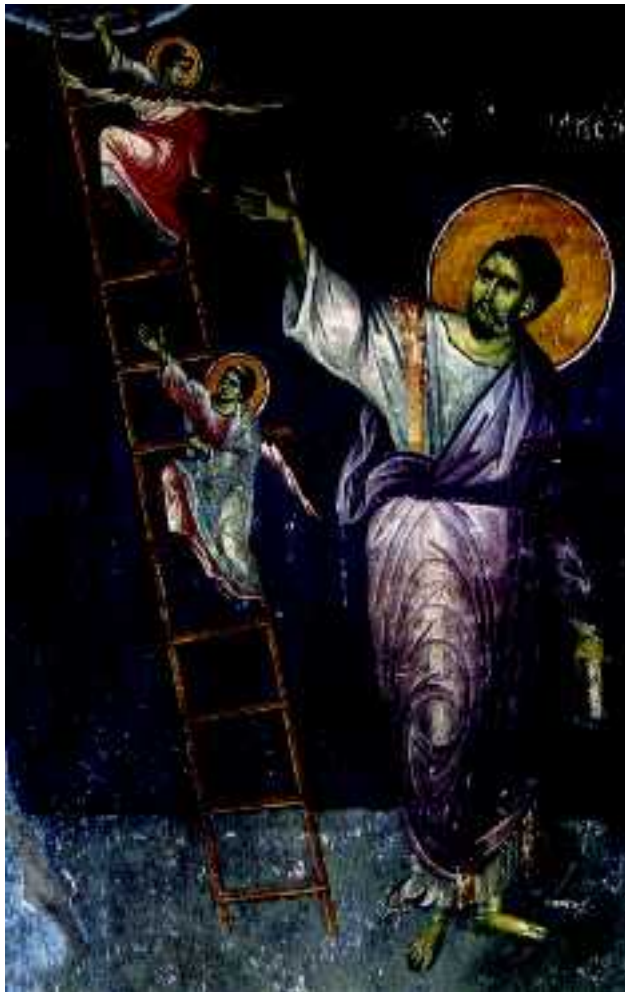
Κάποτε που ο Ησαύ γύρισε κατάκοπος και πεινασμένος στο σπίτι, ο Ιακώβ βρήκε την ευκαιρία να τον εκβιάσει για να του πάρει τα δικαιώματα του πρωτότοκου. Του πρόσφερε δηλαδή ψωμί και φακή με αντάλλαγμα τα πρωτοτόκια. Χωρίς να το καλοσκεφτεί ο Ησαύ δέχτηκε χάνοντας έτσι τα δικαιώματα του πρωτότοκου.

Όταν γέρασε πια ο Ισαάκ και δεν έβλεπε καλά, ο Ιακώβ, με τη βοήθεια της Ρεβέκκας, τον εξαπάτησε, ώστε να πάρει απ' αυτόν την ευλογία του πρωτότοκου. Ακόμη κι όταν η απάτη φανερώθηκε ο Ισαάκ δεν πήρε πίσω την ευλογία του. Έτσι ... ο Ησαύ μίσησε τον Ιακώβ... «Κοντεύει ο καιρός», έλεγε, «που θα πενήσουμε για το θάνατο του πατέρα μου. Τότε θα σκοτώσω τον αδερφό μου τον Ιακώβ». Όταν έφτασαν στ' αυτιά της Ρεβέκκας τα λόγια του μεγαλύτερου γιου της, ... κάλεσε τον Ιακώβ και του είπε: «Ο αδερφός σου ο Ησαύ ... θέλει να σε σκοτώσει... Σήκω και φύγε. Πήγαινε στον αδερφό μου το Λάβαν στη Χαρράν και μείνε εκεί ... ώσπου να περάσει ο θυμός του αδερφού σου».

Πρωτότοκος ονομαζόταν το αγόρι που γεννιόταν πρώτο. Σύμφωνα με το δίκαιο της Παλαιάς Διαθήκης ο πρωτότοκος θεωρείτο ο επόμενος αρχηγός της οικογένειας και κληρονομούσε το διπλάσιο από τα άλλα αρσενικά παιδιά της οικογένειας.

γ) Η κλίμαξ του Ιακώβ: σκάλα προς τον ουρανό

Η Κλίμαξ του Ιακώβ, τοιχογραφία του Μανουήλ Πανσέληνου στο Ναό του Πρωτάτου (14ος αι., Άγιον Όρος)

Ο Ιακώβ έφηνε από τη Βέερ - Σεβά και πήγαινε προς τη Χαρράν. Όταν έδνε ο ήλιος, έφτασε σ' έναν τόπο όπου και έμεινε για να διανυκτερεύσει. Έβαλε ένα λιθάρι για προσκέφαλό του και κοιμήθηκε εκεί. Στον ύπνο του τη νύχτα είδε μια σκάλα, που στηριζότανε στη γη και η κορυφή της άγγιζε τον ουρανό. Πάνω της ανέβαιναν και κατέβαιναν άγγελοι του Θεού. Κι ο Κύριος στάθηκε πάνω της και του είπε: «Εγώ είμαι ο Κύριος, ο Θεός των πατέρων σου Αβραάμ και Ισαάκ. Αυτή τη χώρα όπου κοιμάσαι θα τη δώσω σ' εσένα και στους απογόνους σου. Πλήθος θα είναι οι απόγονοί σου όπως οι κόκκοι της άμμου στη γη. Θα επεκταθείς δυτικά και ανατολικά, βόρεια και νότια και θα ευλογηθούν στο πρόσωπό σου και μέσω των απογόνων σου όλα τα έθνη της γης. Εγώ θα είμαι μαζί σου και θα σε φυλάω όπου κι αν πηγαίνεις, και θα σε φέρω πίσω σ' αυτήν εδώ τη χώρα. Δε θα σε αφήσω, ώσπου να πραγματοποιήσω την υπόσχεσή μου».

Ο Ιακώβ ζύπνησε τρομαγμένος και είπε: «Αλήθεια, ο Κύριος είναι σ' αυτόν τον τόπο κι εγώ δεν το ήξερα... Εδώ δεν είναι παρά ο οίκος του Θεού...». Το πρωί που σηκώθηκε, πήρε το λιθάρι που το είχε για προσκέφαλό του, το έστησε ως ιερή στήλη κι έχυσε λάδι πάνω στην κορυφή της. Και ονόμασε τον τόπο εκείνο Βαιθήλ (Οίκος Θεού).

Ο Ιακώβ ονομάστηκε και **Ισραήλ**. Το όνομα αυτό θα γίνει αργότερα το εθνικό όνομα όλων των Εβραίων. Στις εβραϊκές λέξεις που συναντούμε την κατάληξη -ηλ ή -ελ σημαίνει ότι περιέχεται η λέξη «Θεός». Συμμηθείτε ότι το όνομα του Θεού στο Ισλάμ ακούγεται παρόμοια: Αλλάχ.

δ) Ο Ιακώβ επιστρέφει

Ο Ιακώβ κατευθύνθηκε προς τη Χαρράν, στον αδερφό της μητέρας του, Λάβαν. Εκεί δούλεψε για χρόνια κοντά του. Παντρεύτηκε τη Λεία και τη Ραχήλ, έκανε δώδεκα γιους και μία κόρη και απέκτησε πλούτη πολλά. Κάποια στιγμή είπε ο Κύριος στον Ιακώβ: «Γύρνα στη χώρα των προγόνων σου, εκεί όπου γεννήθηκες, κι εγώ θα είμαι μαζί σου». Έτσι, ο Ιακώβ πήρε το δρόμο της επιστροφής στη Χαναάν μαζί με όλη του την οικογένεια. Όμως φοβόταν ότι ο αδερφός του ήταν ακόμη θυμωμένος και θα ζητούσε εκδίκηση. Όταν μάλιστα οι αγγελιαφόροι που έστειλε να προπορευτούν του είπαν ότι ο Ησαύ έρχεται να τον συναντήσει με τετρακόσιους άντρες, τον έπιασε μεγάλη αγωνία. Γι' αυτό προσευχήθηκε στο Θεό: «Θεέ του προπάτορά μου Αβραάμ και του πατέρα μου Ισαάκ, Κύριε, εσύ μου είπες να γυρίσω στη χώρα μου και στους συγγενείς μου και ότι εσύ θα κάνεις να πάνε όλα καλά για μένα. Δεν αξίζω όλη αυτή την αγάπη... Γλίτωσέ με ... από τον αδερφό μου...».

ε) Η αδελφική αγάπη νίκησε!

Ο Ιακώβ συνέχισε το δρόμο του. Όταν κάποια στιγμή είδε τον Ησαΰ να έρχεται με τους άντρες του, πέρασε μπροστά και προσκύνησε στη γη εφτά φορές πριν πλησιάσει τον αδερφό του. Τότε ο Ησαΰ έτρεξε να τον συναντήσει και τον αγκάλιασε. Έπεσε στο λαιμό του και τον φιλούσε κι έκλαιγαν μαζί.

Μετά τη συμφιλίωση ο Ιακώβ πρόσφερε στον Ησαΰ κοπάδια με πολλά ζώα. Έπειτα εγκαταστάθηκε στη Συχέμ.

Ο Ισαάκ πέθανε ... γέροντας και μακροήμερος. Τον έθαψαν οι γιοι του, ο Ησαΰ και ο Ιακώβ.

Οι δώδεκα γιοι του Ιακώβ

Ρουβήν	Δαν
Συμεών	Νεφθαλί
Λεβί	Γαδ
Ιούδας	Ασήρ
Ισάχαρ	Ιωσήφ
Ζαβουλών	Βενιαμίν

Εργασία στην τάξη

1. Υπογραμμίστε στο κείμενο τις Επαγγελίες (= υποσχέσεις) που έδωσε ο Θεός στον Ισαάκ.
2. Συγκρίνετε τις Επαγγελίες του Θεού στον Ισαάκ και τον Ιακώβ μ' αυτές που είχε δώσει στον Αβραάμ.
3. Στα κείμενά μας: Ποιος είναι ο ρόλος του Θεού στη ζωή των προσώπων και στις εξελίξεις της ιστορίας τους; Να επισημάνετε τις συγκεκριμένες ενέργειές του κάθε φορά.
4. Ο Ισαάκ, ο Ησαΰ και ο Ιακώβ είναι σημαντικοί εκπρόσωποι του Ισραήλ στη Βίβλο. Παρ' όλα αυτά παρουσιάζονται από τους συγγραφείς της Γενέσεως με αρκετά ελαττώματα. Τι νομίζετε πως σημαίνει αυτό;
5. Το διπλανό σκίτσο συμβολίζει τη συμφωνία Θεού - Ανθρώπου (Διαθήκη). Διατρέχοντας το κείμενο αποφασίστε σε ποια σημεία θα το τοποθετούσατε;

Προτάσεις για εργασία και δραστηριότητες

Παναγία η Γλυκοφιλούσα, φορητή εικόνα του 14ου αι. στη Μονή Φιλοθέου (Αγιον Όρος)

Προσπαθώ να καταλάβω περισσότερο

1. Να επισημάνετε στο χάρτη τις παρακάτω τοποθεσίες όπου οι Πατριάρχες εγκαταστάθηκαν και έστησαν ιερά: **Βαιθήλ, Βέερ - Σεβά, Συχέμ, Χεβρών.**
2. Στο όνειρο του Ιακώβ η σκάλα ένωνε τον ουρανό με τη γη, το Θεό με τους ανθρώπους. Στην ορθόδοξη χριστιανική παράδοση η Παναγία σχετίζεται με την Κλίμακα του Ιακώβ. Στον Ακάθιστο Ύμνο μάλιστα η Θεοτόκος υμνείται ως «κλίμαξ έπουράνιος δι' ης κατέβη ό Θεός». Μπορείτε να εξηγήσετε γιατί; Γράψτε τις ιδέες σας στο παρακάτω πλαίσιο.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

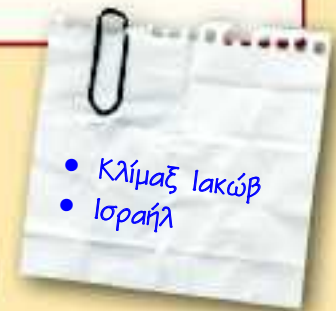
.....

.....

.....

Ελέγγω τι έμαθα

1. Με ποιον τρόπο ανανεώνεται η Διαθήκη του Θεού με τον Ισαάκ και τον Ιακώβ;
2. Τι είδους άνθρωποι ήταν ο Ησαύ και ο Ιακώβ; Χαρακτηρίστε τους.
3. Με ποιον τρόπο ο Ιακώβ πήρε τα πρωτοτόκια από τον Ησαύ;
4. Γιατί ο Ιακώβ μετανάστευσε στη Χαρράν (Μεσοποταμία);
5. Περιγράψτε το όνειρο του Ιακώβ στη Βαιθήλ.
6. Πώς τελείωσε η περιπέτεια της σχέσης των δύο αδερφών;

Επιλέγω και πραγματοποιώ

1. Ο Ιακώβ πριν φύγει για τη Χαρράν, ο Ιακώβ μετά τη συμφιλίωση με τον αδερφό του: Αποδώστε μ' έναν τρόπο δικής σας έμπνευσης (κείμενο, ζωγραφική κ.ά.) τις σκέψεις και τα συναισθήματά του στις δύο φάσεις της ζωής του.
2. Οι οικογενειακές σχέσεις παντού και πάντοτε περνούν κρίσεις. Τι μας κάνει να σκεφτούμε η ιστορία των Ιακώβ - Ησαύ;

7. Η ιστορία του Ιωσήφ:

«Εσείς σκεφτήκατε να μου κάνετε κακό,
ο Θεός όμως το μετέτρεψε σε καλό»

α) Οι γιοι του Ιακώβ ζηλεύουν τον αδερφό τους Ιωσήφ

Ο Ιακώβ ζούσε στη Χαναάν με τους δώδεκα γιους του. Όμως πιο πολύ απ' όλους αγαπούσε τον Ιωσήφ, γιο της πολυαγαπημένης του Ραχήλ κι αυτό προκαλούσε τη ζήλια των αδερφών του. Η ζήλια έγινε μίσος, όταν κάποτε ο πατέρας τού δώρισε έναν πολύτιμο χιτώνα. Κάποια όνειρα που είδε και διηγήθηκε στ' αδέρφια του ο Ιωσήφ έγιναν αφορμή να τον μισήσουν περισσότερο. Στο ένα απ' αυτά είδε ότι ο ίδιος κι οι αδερφοί του έδεναν δεμάτια από άχυρα κι ότι τα δεμάτια των αδερφών του έσκυψαν και προσκύνησαν το δικό του. Σε ένα άλλο πάλι, ο ήλιος, το φεγγάρι και έντεκα αστέρια προσκυνούσαν τον Ιωσήφ.

Κάποια μέρα ο Ιακώβ έστειλε στους αγρούς τον Ιωσήφ να βρει τους αδερφούς του. Τότε αυτοί βρήκαν την ευκαιρία να σχεδιάσουν να τον σκοτώσουν ρίχνοντάς τον σε ένα ξεροπήγαδο. Τελικά, όμως, τους σταμάτησε ο Ρουβήν κι έτσι αρκέστηκαν να τον πουλήσουν για σκλάβο σ' ένα καραβάνι περαστικών εμπόρων. Όταν τ' αδέρφια επέστρεψαν στο σπίτι, είπαν στον πατέρα τους ότι ο Ιωσήφ είχε κατασπαραχθεί από τα θηρία. Απαρηγόρητος ο Ιακώβ άρχισε από τότε να πενθεί το χαμένο του γιο.

β) Η ζωή του Ιωσήφ στη ξενιτιά

Οι έμποροι έφεραν τον Ιωσήφ στην Αίγυπτο και εκεί τον πούλησαν για δούλο σε έναν αξιωματούχο του φαραώ, τον Πετεφρή. Αυτός γρήγορα αναγνώρισε ότι ο Ιωσήφ με τη βοήθεια του Κυρίου πετύχαινε κάθε έργο που αναλάμβανε. Κερδίζοντας την εύνοια* του Πετεφρή, ο Ιωσήφ έγινε επιστάτης στην περιουσία του. Όμως μια ακόμη ατυχία τον περίμενε, καθώς η γυναίκα του Πετεφρή τον κατηγορήσε άδικα ότι θέλησε να την πλανέψει. Οργισμένος τότε ο σύζυγος έριξε τον Ιωσήφ στη φυλακή. *Ο Κύριος όμως ήταν μαζί του και τον ελέησε, ώστε να κερδίσει την εύνοια του αρχιδεσμοφύλακα*, ο οποίος του εμπιστεύτηκε την ευθύνη των φυλακών. Εκεί ο Ιωσήφ γνώρισε δύο φυλακισμένους αυλικούς στους οποίους κάποτε ερμήνευσε τα όνειρα που είχαν δει. Δυο χρόνια αργότερα ο φαραώ είδε ανησυχητικά όνειρα που κανείς δεν μπορούσε να εξηγήσει. Εφτά άσχημες και καχεκτικές αγελάδες κατασπάραξαν εφτά όμορφες και παχιές και εφτά αδύναμα και καμένα στάχνα κατάπιαν εφτά παχιά και μεστωμένα. Τότε ο ένας από τους αυλικούς, που είχε στο μεταξύ βγει απ' τη φυλακή, υπέδειξε τον Ιωσήφ ως τον πιο κατάλληλο να ερμηνεύσει τα όνειρα. Έτσι κι έγινε. Ο Ιωσήφ με τη βοήθεια του Θεού, όπως πάντα τόνιζε ο ίδιος, φανέρωσε ότι στην Αίγυπτο μετά από εφτά χρόνια πλούσιας σοδειάς θα ακολουθήσουν εφτά χρόνια ξηρασίας και φτώχειας. Γι' αυτό θα έπρεπε να φροντίσουν για αποθέματα. Ο φαραώ πείστηκε και τον διόρισε μάλιστα κυβερνήτη της Αιγύπτου.

Στη διάρκεια των εφτά χρόνων ο Ιωσήφ αποθήκευσε μεγάλες ποσότητες σιταριού, φρόντισε με σύνεση το κράτος, παντρεύτηκε και έκανε δυο γιους. *Τον πρώτο τον ονόμασε Μανασσή και είπε: «Ο Θεός μ' έκανε να λιημονήσω όλες μου τις δυστυχίες και το σπίτι του πατέρα μου».* Το δεύτερο τον ονόμασε Εφραΐμ και είπε: *«Ο Θεός μού έδωσε παιδιά στη χώρα της δυστυχίας μου».*

γ) Τα αδέρφια ξανασιμούν

Η πείνα που είχε προβλέψει ο Ιωσήφ ήρθε. Άνθρωποι απ' όλες τις γύρω χώρες πήγαιναν στην Αίγυπτο για να αγοράσουν σιτηρά. Για τον ίδιο λόγο έφτασαν στην Αίγυπτο και οι αδερφοί του Ιωσήφ, που όταν τον συνάντησαν δεν τον αναγνώρισαν. Εκείνος, αν και τους γνώρισε, δεν φανερώθηκε. Τους έδωσε σιτάρι και για αντάλλαγμα ζήτησε να του φέρουν απ' τη Χαναάν το μικρό τους αδερφό Βενιαμίν, που είχε μείνει πίσω με τον πατέρα τους. Όταν αυτό έγινε, ο Ιωσήφ με τέχνασμα κατηγόρησε τον Βενιαμίν σαν κλέφτη και απείλησε ότι θα τον κρατήσει για δούλο. Οι αδερφοί συντετριμμένοι τον υ-

περασπίστηκαν με θέρμη και αυτοθυσία. Ομολόγησαν ότι τους ήταν αδύνατον να επιστρέψουν χωρίς αυτόν στον πατέρα τους, γνωρίζοντας ότι κάτι τέτοιο θα τον σκότωνε, καθώς είχε ήδη χάσει έναν αγαπημένο γιο. Μετά από όλα αυτά ο Ιωσήφ δεν μπορούσε πια να συγκρατηθεί μπροστά σ' όλους εκείνους που τον περιστοιχίζαν*... Ξέσπασε σ' ένα κλάμα δυνατό ... και είπε στους αδερφούς του: «Εγώ είμαι ο Ιωσήφ! Ζει ακόμα ο πατέρας μου; ... Μη λυπάστε και μην έχετε τύψεις που με πουλήσατε, γιατί ο Θεός με έστειλε εδώ πριν από σας για να σας σώσω τη ζωή... Βιαστείτε να πάτε πίσω στον πατέρα μου και να του πείτε ότι ο γιος του ο Ιωσήφ λέει: 'ο Θεός με έκανε κύριο όλης της Αιγύπτου. Έλα σ' εμένα, μην αργείς'»... Ύστερα έπεσε στο λαιμό του Βενιαμίν του αδερφού του κι έκλαψε ... Φίλησε ακόμα κι όλους τους αδερφούς του κλαίγοντας.

δ) Η οικογένεια του Ιακώβ μεταναστεύει στην Αίγυπτο

Επέστρεψαν τ' αδέρφια στη Χαναάν φορτωμένα πολύτιμα δώρα. Ο Ιακώβ στην αρχή δεν μπορούσε να πιστέψει ότι ζούσε ο αγαπημένος του γιος. Τελικά με την ενθάρρυνση του Θεού αποφάσισε να πάει στην Αίγυπτο. Εκεί ο Ιωσήφ τον υποδέχτηκε θερμά και εγκατέστησε τον πατέρα του και τ' αδέρφια του στο καλύτερο μέρος της Αιγύπτου. Τους παραχώρησε για ιδιοκτησία την περιοχή Ραμεσσή, όπως είχε διατάξει ο φαραώ, και φρόντιζε για τη διατροφή του πατέρα του, των αδερφών του και όλης της οικογένειας...

Ο Ιακώβ πέθανε σε βαθιά γεράματα στην Αίγυπτο, αφού ευλόγησε τα παιδιά του αλλά και τους γιους του Ιωσήφ. Η τελευταία του επιθυμία, που οι γιοι του την εκπλήρωσαν, ήταν να θαφτεί στον τάφο των πατέρων του, στη Χαναάν. Στη συνέχεια όλη η οικογένεια του Ιακώβ επέστρεψε στην Αίγυπτο. Τότε όμως τ' αδέρφια άρχισαν να φοβούνται. Μήπως ο Ιωσήφ δεν είχε ξεχάσει το κακό που του είχαν κάνει; Μήπως μετά το θάνατο του πατέρα τους προσπαθούσε να εκδικηθεί; Γι' αυτό του ζήτησαν ξανά να τους συγχωρέσει. Ο Ιωσήφ τους είπε: «Μη φοβάστε!... Εσείς σκεφτήκατε να μου κάνετε κακό, ο Θεός όμως το μετέτρεψε σε καλό, για να κάνω αυτό που γίνεται σήμερα, να διατηρήσω δηλαδή στη ζωή έναν πολυάριθμο λαό».

Ο Ιακώβ ευλογεί τα παιδιά του Ιωσήφ, του Ρέμπραντ (17ος αι.)

Εργασία στην τάξη

1. Επισημάνετε τα κακά που έπαθε ο Ιωσήφ. Με ποιον τρόπο τα αντιμετώπιζε; Πώς κρίνετε αυτή τη στάση της ζωής του;
2. Ποια είναι η θέση και ο ρόλος του Θεού στην ιστορία του Ιωσήφ; Υπογραμμίστε τις σχετικές φράσεις του μαθήματος.
3. Τι προσέφερε ο Ιωσήφ στην πατριά του Ιακώβ;
4. Συζητήστε τι θα μπορούσε να σημαίνει για τους σημερινούς κατατρεγμένους και αναγκαστικά ξενιτεμένους η ιστορία του Ιωσήφ;
5. Πάντα οι άνθρωποι βασανίζονται από προβλήματα, δυσκολίες και συμφορές. Τι σας κάνει όμως να σκεφτείτε ο τίτλος του μαθήματος;

Την ιστορία του Ιωσήφ μπορούμε να τη βρούμε και στην Καινή Διαθήκη, στο βιβλίο των Πράξεων (Πραξ 7, 9-16).

Ο Τόμας Μαν έγραψε ένα τετράτομο βιβλίο, με περισσότερες από 2.000 σελίδες για τον Ιωσήφ, που έχει τον τίτλο *Ο Ιωσήφ και τ' αδέρφια του*.

Αφού υπάρχουν πόλεμοι, εκτελέσεις, διακρίσεις, φτώχεια και έλλειψη ανοχής θα υπάρχουν και πρόσφυγες...

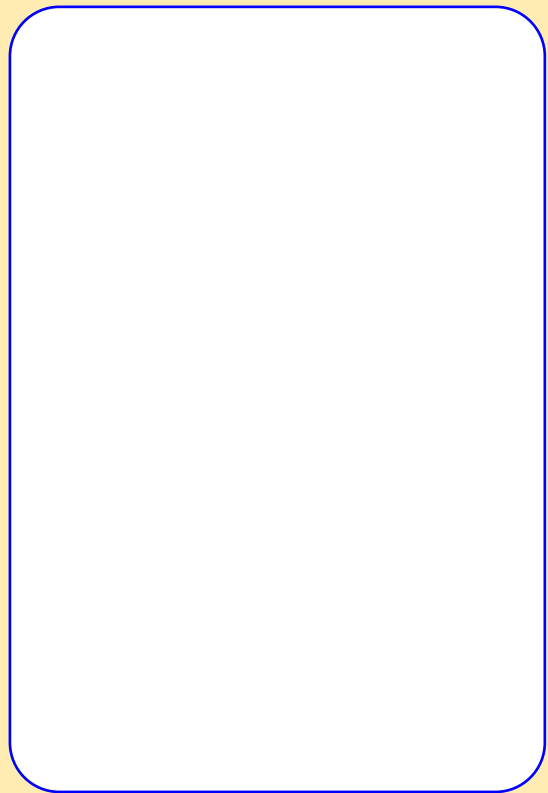
Στο Κοράνι υπάρχει ένα ολόκληρο κεφάλαιο (12ο) με 111 εδάφια αφιερωμένο στην ιστορία του Ιωσήφ. Μάλιστα αρχίζει με τη φράση: «Θα σου διηγηθούμε τις ωραιότερες απ' όλες τις ιστορίες...».

Προτάσεις για εργασία και δραστηριότητες

Προσπαθώ να καταλάβω περισσότερο

1. Βάλτε τις κάρτες στη σειρά σύμφωνα με τη διήγηση του Ιωσήφ, δίνοντας έναν αριθμό στην καθεμία. Σκεφτείτε ποιες άλλες θα προσθέτατε εσείς και ζωγραφίστε τις στα πλαίσια.

Ελέγχω τι έμαθα

1. Για ποιους λόγους τα αδέρφια του Ιωσήφ τον ζήλευσαν;
2. Πώς βρέθηκε ο Ιωσήφ στην Αίγυπτο και ποια ήταν η εξέλιξή του εκεί;
3. Ποιους κινδύνους αντιμετώπισε στη ζωή του και πώς τα έβγαλε πέρα;
4. Πού απέδιδε ο ίδιος ο Ιωσήφ τη δύναμή του;
5. Τι οδήγησε τα αδέρφια του Ιωσήφ στην Αίγυπτο;
6. Μετά τις αποκαλύψεις ποια ήταν η στάση του Ιωσήφ προς τα αδέρφια και τον πατέρα του;
7. Ποια είναι η φράση - κλειδί της ιστορίας του Ιωσήφ;
8. Σε ποια άλλα θρησκευτικά βιβλία βρίσκουμε την ιστορία του Ιωσήφ;

Επιλέγω και πραγματοποιώ μία από τις παρακάτω εργασίες:

1. Φανταστείτε τι θα είχαν να διηγηθούν ο ένας στον άλλον τα πρόσωπα αυτής της οικογένειας, όταν ξαναβρέθηκαν, και γράψτε ένα σχετικό διάλογο.
2. Μαζέψτε υλικό από τον ημερήσιο ή περιοδικό τύπο, που να αφορά ανθρώπους οι οποίοι, αν και αναγκάστηκαν να φύγουν απ' την πατρίδα τους, κατόρθωσαν να φτιάξουν μια όμορφη και δημιουργική ζωή στον καινούριο τόπο που κατέφυγαν.
3. Πραγματοποιήστε ένα ρεπορτάζ με βιώματα συγγενών σας γύρω από την αναγκαστική προσφυγιά.

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ

Ξανακοιτώντας τα μαθήματα του Α' κεφαλαίου

Α. Συμβουλευόμενοι τα κείμενα των μαθημάτων 5, 6 και 7 και την παρακάτω λίστα με τα ονόματα φτιάξτε το **γενεαλογικό δέντρο** των Πατριαρχών. Τοποθετείστε δηλαδή κατάλληλα στις πινακίδες τους αριθμούς που αντιστοιχούν στα ονόματα. Τα ρόζ καρτελάκια υποδηλώνουν τις γυναίκες των Πατριαρχών.

1. Γαδ	12. Ισάχαρ
2. Αβραάμ	13. Ρεβέκκα
3. Ιακώβ	14. Ασήρ
4. Σάρρα	15. Ζαβουλών
5. Θάρα	16. Ισμαήλ
6. Άγαρ	17. Συμεών
7. Δαν	18. Λευί
8. Νεφθαλί	19. Βενιαμίν
9. Ισαάκ	20. Ιούδας
10. Λεία	21. Ιωσήφ
11. Ρουβήν	22. Ραχήλ
	23. Ησαΐ

Β. Στις διηγήσεις των Πατριαρχών κάποιες φορές φάνηκε ότι η **Διαθήκη** κινδύνευε να μείνει ανεκπλήρωτη. Αφού τις επισημάνετε εξηγήστε πως ξεπεράστηκε τελικά ο κίνδυνος.

Γ. Σε ποια σημεία των ιστοριών μας μπορείτε να αναγνωρίσετε τις παρακάτω **θεολογικές αλήθειες**

1. Ο Θεός είναι ένας και αποκαλύπτεται στους ανθρώπους.
2. Ο Θεός συναντά τους άνθρωπους και τους καλεί να συνεργαστούν μαζί του.
3. Ο άνθρωπος, όταν εμπιστεύεται το Θεό, ανταποκρίνεται στην κλήση του με συγκεκριμένες πράξεις.
4. Θεός και άνθρωποι συνάπτουν Διαθήκη μέσα στον κόσμο και στην ιστορία.
5. Οι υποσχέσεις της Διαθήκης είναι δώρο του Θεού για όλη την ανθρωπότητα.
6. Η πίστη στο Θεό είναι μια σχέση εμπιστοσύνης που για να χτιστεί χρειάζεται αγώνα και προσπάθεια.

Δ. Οι ιστορίες των Πατριαρχών έχουν βασικά θρησκευτικό χαρακτήρα. Μιλούν δηλαδή για τη μοναδική σχέση των πρωταγωνιστών με το Θεό. Μέσα στις περιπέτειες αυτής της σχέσης αναγνωρίσαμε πολλά **ανθρώπινα συναισθήματα** (κοινά άλλωστε στη ζωή όλων των ανθρώπων). Με τα διπλανά σύμβολα επισημαίνουμε κάποια από αυτά. Διατρέχοντας τα κείμενα αποφασίστε πού θα τοποθετούσατε το καθένα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β

Η Έξοδος
Ο Θεός ελευθερώνει το λαό και τον καθοδηγεί

Η πορεία των Ισραηλιτών προς τη Γη της Επαγγελίας

Χρονολογικό πλαίσιο της εποχής της Εξόδου

π.Χ.	1500	1250	1000
Μέση Ανατολή	Ασσυριακή αυτοκρατορία (1500-1200) Αυτοκρατορία των Χετταίων (1400-1150)		Αραμαϊκά βασίλεια Φοικινικές πόλεις-κράτη
Αίγυπτος	Νέο Βασίλειο (1552-1304) Τούθμωσις Γ', Αμένοφης Β', Αμένοφης Γ', Εχνατόν, Σέθως Α', Ραμσής Β' (1290-1224) Μερνεπά (1224-1204)		
Ελληνικός χώρος		Ακμή Μικηναϊκού πολιτισμού (14ος-13ος αιώνας) Τρωικός πόλεμος (1250)	
Παλαιά Διαθήκη		Έξοδος	Ιησούς του Ναυή (1240-1220)

Οι βιβλικές διηγήσεις για την Έξοδο

Μιλώντας για Έξοδο εννοούμε την απελευθέρωση των Ισραηλιτών από την Αίγυπτο, όπου ζούσαν πια σκλαβωμένοι, και την πορεία τους προς τη Γη της Επαγγελίας: τη χώρα δηλαδή που είχε υποσχεθεί ο Θεός στους Πατριάρχες. Τις διηγήσεις γύρω από αυτά τα μοναδικά γεγονότα τις βρίσκουμε στο βιβλίο που ονομάζεται **Έξοδος**, καθώς και σε άλλα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης. Στην καρδιά των διηγήσεων της Εξόδου βρίσκεται η Διαθήκη που έκλεισε ο Θεός με τον ισραηλιτικό λαό στο Σινά.

Ποια είναι η εποχή της Εξόδου;

Οι περισσότεροι ερευνητές την τοποθετούν στο τέλος του 13ου αι. π.Χ. Πιο συγκεκριμένα, φαραώ της καταδυναστεύσεως* των Ισραηλιτών θεωρείται ο Ραμσής Β΄ (1290-1224 π.Χ.), ενώ φαραώ της Εξόδου θεωρείται ο διάδοχός του, Μερνεπτά (1224-1204 π.Χ.). Πρόκειται για μια εποχή αναστατώσεων στην Αίγυπτο. Οι Φιλισταίοι επιχειρούσαν να εισβάλουν στη χώρα, ενώ άλλοι λαοί υποδουλωμένοι στους Αιγυπτίους επαναστατούσαν.

Δεν ξεχνάμε βέβαια ότι τα περισσότερα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης τα σχετικά με την Έξοδο γράφηκαν πολύ αργότερα από την εποχή που συνέβησαν τα γεγονότα.

Πού διαδραματίζεται η ιστορία της Εξόδου;

Οι Ισραηλίτες αναχωρούν από το ανατολικό Δέλτα του Νείλου, όπου κυρίως ήταν εγκατεστημένοι. Μετά τη διάβαση της Ερυθράς Θάλασσας περνούν απέναντι στη χερσόνησο του Σινά. Αποφεύγουν να ακολουθήσουν τη σύντομη παραλιακή οδό, για να μην απειληθούν από τον αιγυπτιακό στρατό. Έτσι παίρνουν το δύσκολο δρόμο προς τα νότια, που περνάει μέσα από άγονες ερήμους. Φτάνουν στο όρος Σινά, όπου τους δίδεται ο Νόμος, και στη συνέχεια πορεύονται προς την Κάδη. Εκεί βρίσκουν καταφύγιο και οργανώνονται πριν από την είσοδό τους στη Γη της Επαγγελίας.

Ποιος είναι ο μεγάλος πρωταγωνιστής των διηγήσεων;

Ο Μωυσής, ένας άνθρωπος που υπήρξε ηγέτης, ήρωας, νομοθέτης, προφήτης, μεσίτης ανάμεσα στο Θεό και στο λαό του. Πάνω απ' όλα όμως: *«ο φίλος του Θεού»*. Ο ίδιος ο Χριστός είπε γι' αυτόν: *«Αν αληθινά πιστεύατε όσα έγραψε ο Μωυσής, θα πιστεύατε και σ' εμένα, αφού εκείνος έγραψε για μένα»* (Ιω 5, 46).

Το Α΄ κεφάλαιο του βιβλίου μας, όπως άλλωστε και το βιβλίο της **Γενέσεως**, τελείωνε με την ειδυλλιακή εικόνα της οικογένειας του Ιωσήφ, του αγαπημένου γιου του Ιακώβ, να ζει ευτυχισμένα στην Αίγυπτο. Το βιβλίο της Εξόδου αρχίζει με την περιγραφή της καταπίεσης των απογόνων του Ιακώβ, που είναι πια πολυάριθμοι.

Στα μαθήματα του Β΄ κεφαλαίου του βιβλίου μας: α) θα ακολουθήσουμε τα χνάρια της πορείας των Ισραηλιτών από την Αίγυπτο, μέχρι την είσοδό τους στη Γη της Επαγγελίας, β) θα προσπαθήσουμε να καταλάβουμε μέσα από τα ίδια τα βιβλικά κείμενα πώς αυτοί οι ταλαιπωρημένοι σκλάβοι γίνονται ένας λαός με συνοχή* και συνείδηση, ο Ισραήλ. Είναι ο λαός που αναλαμβάνει μια σπουδαία αποστολή: να μιλήσει στον κόσμο για τον ένα και μοναδικό Θεό και να προετοιμάσει τους ανθρώπους για τον ερχομό του Χριστού.

8. Ο λαός ζει σκλαβωμένος στην Αίγυπτο Ο Θεός αποκαλύπτεται στο Μωσή

α) Οι Ισραηλίτες καταπιέζονται σκληρά στην Αίγυπτο

Ο Ιωσήφ και τ' αδέρφια του, καθώς και ολόκληρη εκείνη η γενιά πέθανε. Εν τω μεταξύ οι Ισραηλίτες πολλαπλασιάζονταν και πλήθαιναν και γίνονταν πολύ ισχυροί, έτσι που όλη η χώρα γέμισε απ' αυτούς. Τότε στο θρόνο της Αιγύπτου ανέβηκε ένας νέος βασιλιάς, που δε γνώριζε τον Ιωσήφ. Είπε, λοιπόν, στο λαό του: «Βλέπετε ότι αυτοί οι Ισραηλίτες είναι λαός πολυάριθμος ... Πρέπει να βρούμε έναν τρόπο για να μην πολλαπλασιάζονται συνεχώς. Γιατί αν γίνει κανένας πόλεμος, τότε αυτοί θα ενωθούν με τους εχθρούς μας, θα μας πολεμήσουν και θα φύγουν από τη χώρα...». Όρισαν, λοιπόν, οι Αιγύπτιοι εργοδηγούς* για να εξουθενώνουν* τους Ισραηλίτες, επιβάλλοντάς τους βαριά έργα. Με τον τρόπο αυτό έχτισαν για το φαραώ τις πόλεις Πιθώμ και Ραμεσσή, που χρησίμευαν για την αποθήκευση εφοδίων... Τους έκαναν τη ζωή αβάστακτη με τη σκληρή δουλειά. Τους φόρτωναν όλες τις αγροτικές δουλειές και κάθε λογής αγγαρεία*. Όσο όμως τους καταπιέζαν τόσο οι Ισραηλίτες πλήθαιναν... Έβγαλε τότε διαταγή ο φαραώ για όλο το λαό και είπε: «Κάθε αγόρι που γεννιέται από τους Εβραίους να το ρίχνετε στο Νείλο...».

Οι αρχαιολογικές ανασκαφές στις πόλεις Πιθώμ και Ραμεσσή επιβεβαίωσαν ότι ιδρυτής τους ήταν ο Ραμσή Β'. Απέδειξαν ακόμη ότι η καταναγκαστική εργασία στην αρχαία Αίγυπτο ήταν πράγματι σκληρή.

β) Ένα εβραϊόπουλο σώζεται απ' το νερό: ο Μωσής

Εκείνη την εποχή ένας άντρας από τη φυλή Λευί πήρε για σύζυγο μια κοπέλα, επίσης από την ίδια φυλή. Η γυναίκα έμεινε έγκυος, γέννησε αγόρι και ... το έκρυψε για τρεις μήνες. Δεν ήταν όμως δυνατό να το κρύβει περισσότερο. Πήρε λοιπόν ένα καλάθι από πάπυρο το άλειψε με πίσσα, έβαλε μέσα το παιδί και το άφησε στις καλάμιές, στις όχθες του Νείλου. Έβαλε και την αδερφή του παιδιού να παρακολουθεί από μακριά τι θα γίνει ... Η κόρη του φαραώ ήρθε να λουστεί στο Νείλο... Κάποια στιγμή, είδε το καλάθι ανάμεσα στα καλάμια κι έστειλε τη δούλη της να το πάρει. Το άνοιξε κι είδε μέσα ένα μικρό αγόρι που έκλαιγε. Το λυπήθηκε και είπε: «Αυτό είναι εβραϊόπουλο». Τότε η αδερφή του παιδιού ρώτησε την κόρη του φαραώ: «Να πάω να σου φωνάξω μια τροφή* από τις Εβραίες, να σου θηλάξει το παιδί;». Η κόρη του φαραώ της λέει: «Πήγαινε».

Πάει το κορίτσι και φωνάζει τη μητέρα του παιδιού... Έτσι πήρε η γυναίκα το παιδί και το θηλάξε. Όταν το παιδί μεγάλωσε, το έφερε στη θυγατέρα του φαραώ. Εκείνη το υιοθέτησε και του έδωσε το όνομα Μωσής.

Ο Μωσής ανατράφηκε στην αιγυπτιακή αυλή κι όταν μεγάλωσε έγινε άνδρας δυνατός και δίκαιος. Οι αδικίες όμως που γίνονταν σε βάρος των συμπατριωτών του τον έφεραν στο σημείο να σκοτώσει έναν Αιγύπτιο που βασάνιζε κάποιο συμπατριώτη του. Για να αποφύγει την τιμωρία αναγκάστηκε να καταφύγει στη γη Μαδιάμ. Εκεί δούλεψε βόσκοντας τα πρόβατα του ιερέα Ισθώρ, ο οποίος τον εκτίμησε και τον έκανε γαμπρό του.

Το όνομα Μωσής είναι η απόδοση στα ελληνικά του εβραϊκού Μωσέ που έχει αιγυπτιακή προέλευση και σημαίνει το παιδί (όπως π.χ. τα αιγυπτιακά ονόματα Τούθ - μωσέ, Ρα - μωσέ).

γ) «Ἐγώ εἰμι ὁ ᾿Ων»: Η φλεγόμενη βάτος

Κάποτε ο Μωυσῆς οδηγώντας τα πρόβατα πέρα από την ἔρημο, ἔφτασε στο βουνό του Θεοῦ, το Χωρήβ. Τότε του φανερώθηκε ο ἄγγελος του Κυρίου μέσα σε πύρινη φλόγα που ἐβγαίνει ἀπὸ μια βάτο. Ο Μωυσῆς εἶδε πως ἐνῶ η βάτος εἶχε πάρει φωτιά κι ἦταν μέσα στις φλόγες, δεν καιγόταν να γίνει στάχτη. Εἶπε λοιπόν: «Ἄς πάω, να δω ...». Ὄταν ο Κύριος εἶδε ὅτι ο Μωυσῆς πλησίαζε ... του φώναζε μέσα ἀπὸ τη βάτο: «Μωυσή, Μωυσή ... βγάλε τα σανδάλια σου ... γιατί ο τόπος ὅπου στέκεσαι εἶναι τόπος ἅγιος. Εγώ εἰμαι ὁ Θεός των προγόνων σου, ὁ Θεός του Ἀβραάμ, ὁ Θεός του Ἰσαάκ και ὁ Θεός του Ἰακώβ». Τότε ο Μωυσῆς σκέπασε τὸ πρόσωπό του, γιατί φοβόταν να κοιτάξει τὸ Θεό. Ο Κύριος συνέχισε: «Εἶδα τη δυστυχία του λαοῦ μου στην Αἴγυπτο και ἄκουσα τὴν κραυγή τους ἐξαιτίας των καταπιεστών τους. Ἔξερω τὰ βάσανά τους. Γι' αὐτό κατέβηκα να τους γλιτώσω ἀπὸ τους Αἰγυπτίους και να τους φέρω ... σε μια χώρα μεγάλη και εὐφορη, στη χώρα ὅπου ρέει γάλα και μέλι... Τώρα ἐγώ σε στέλνω στο φαράώ, να βγάλεις τὸ λαό μου, τους Ἰσραηλίτες, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο».

Ο Μωυσῆς εἶπε στο Θεό: «Ποιος εἰμαι ἐγώ για να πάω στο φαράώ και να βγάλω τους Ἰσραηλίτες ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο;». «Ἐγώ θα εἰμαι μαζί σου», του ἀπάντησε ὁ Θεός... Ἀλλὰ ὁ Μωυσῆς εἶπε πάλι: «Καλά, ἐγώ θα πάω στους Ἰσραηλίτες και θα τους πω 'ὁ Θεός των προγόνων σας με ἔστειλε σε σας'. Αὐτοί ὁμως θα με ρωτήσουν 'ποιο εἶναι τὸ ὄνομά του;'. Τι θα τους πω;». Τότε ὁ Θεός ἀπάντησε στο Μωυσῆ: «Ἐγώ εἰμαι ἐκεῖνος που εἰμαι». Ο Μωυσῆς ὁμως εἶπε στον Κύριο: «Ἐγώ, Κύριέ μου, ποτέ μέχρι σήμερα δεν ἤμουν ἐπιδέξιος ομιλητής οὔτε κι ἔγινα ἀπὸ τὴν ὥρα που ἄρχισες να μου μιλάς. Εἰμαι βραδύγλωσσος, τραυλίζω». Ο Κύριος του εἶπε: «Ποιος ἔδωσε τὸ στόμα στον ἄνθρωπο;... Πήγαινε ... κι ἐγώ θα εἰμαι μαζί σου»... Ο Μωυσῆς ἀπάντησε: «Σε παρακαλώ, Κύριέ μου, στείλε κανέναν ἄλλον». Τότε ὁ Κύριος ... του εἶπε: «Ἐχεις τὸν ἀδερφό σου τὸν Ἀαρών. Αὐτός θα μιλάει ἀντὶ για σένα στο λαό και θα εἶναι τὸ στόμα σου».

Ο Μωυσῆς γεμάτος πίστη στο Θεό και δύναμη κατέβηκε ἀπὸ τὸ βουνό. Πῆρε τὸν ἀδερφό του Ἀαρών και πήγαν στην Αἴγυπτο, ὅπου ἀνακοίνωσαν στους Ἰσραηλίτες ὅσα εἶχε πει ὁ Θεός. Αὐτοί πίστεψαν και κατάλαβαν ὅτι ὁ Κύριος εἶχε στρέψει τὸ ἐνδιαφέρον του στους Ἰσραηλίτες και εἶχε δει τὴν δυστυχία τους. Ἐσκυψαν τότε και προσκύνησαν.

Ο Μωυσῆς μπροστά στη φλεγόμενη βάτο, φορητή εικόνα του 12ου αἰ. στη Μονή του Σινά

Για τους Εβραίους τὸ ὄνομα ἐνός ἀνθρώπου δε δινόταν στην τύχη, ἀλλὰ δήλωνε κάτι για τὸ χαρακτήρα και τὸ ρόλο του προσώπου που τὸ ἔφερε.